

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta právnická

Diplomová práce

**Ústavněprávní aspekty a formy
lidské důstojnosti**

Nikol Cachnínová

Plzeň 2013

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Nikol CACHNÍNOVÁ**
Osobní číslo: **R08M0035P**
Studijní program: **M6805 Právo a právní věda**
Studijní obor: **Právo**
Název tématu: **Ústavněprávní aspekty a formy lidské důstojnosti**
Zadávací katedra: **Katedra ústavního práva**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Zadání práce předpokládá komplexní zpracování materie lidské důstojnosti optikou konstitucionalistiky na pozadí ústavního katalogu lidských práv prozařující do jednoduchého práva. Dílo by mělo rámcově zahrnout několik tematických okruhů.

Nejprve provede obecně teoretickou klasifikační a obsahovou charakteristiku ústavní kauce lidské důstojnosti recentně i retrospektivně, zhodnocení jejích axiologických východisek, postavení, účelu, forem, komponent, významných doktrinárních diskursů i podmínek legitimní ingerence.

Následně se zaměří na podrobnou analýzu zakotvení principu lidské důstojnosti v ústavním systému ČR. Po historické retrospektivě a obecném zmapování normativního základu tohoto principu v Listině i nadstátních zdrojích a vymezení jejího obsahu v relevantních doktrinárních i judičiálních pramenech se diplomantka bude blíže orientovat na podrobný rozbor různých významů lidské důstojnosti české ústavnosti, a to zejména na základě Listiny, s přiměřenými odkazy na prováděcí garanční i ingerenční úpravu v jednoduchém právu.

Dílo by tak mělo rozlišit především osobnostní a sociální dimenzi lidské důstojnosti, pojetí této maximy ve významu absolutním a relativním, její zakotvení v podobě základního práva i základní zásady, různé interakční aspekty jejího působení a možné zásahy na základě jednoduchého práva. Rozbor recentní ústavní úpravy ČR by měl být doplněn rovněž komparativní s vybranými ústavními úpravami jiných demokratických států.

V dalších pasážích se práce zaměří velmi podrobně na vybrané oblasti jednoduchého práva, jež jsou svojí povahou s principem lidské důstojnosti imanentně spjaty (kupř. ochrana před existenční a hmotnou nouzí, ochrana důstojnosti u osob zbavených osobní svobody, ochrana důstojnosti ve zdravotnictví a jiné dle zájmu diplomantky). Práce zde především zhodnotí, zda předmětná úprava jednoduchého práva dostatečně naplňuje ústavní požadavky lidské důstojnosti a případně navrhne potřebné změny právní úpravy.

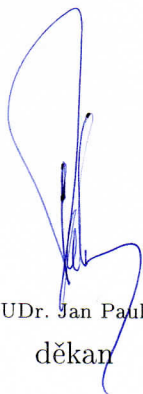
Od práce se očekává kritický analytický přístup komplexně a systematicky propojující zdroje doktrinární, normativní i judikaturu. Žádoucí je zpracování vyhýbající se prosté deskripci či kompilaci, vítána jsou vlastní, argumentačně podložená stanoviska autorky. Závěr by měl přinést nejen syntetizaci nejvýznamnějších poznatků z práce vyplývajících, ale i náměty de lege ferenda směřující k odstranění nedostatků stávající úpravy.

Autorce se doporučují rovněž pravidelné konzultace s vedoucím práce s cílem průběžné bližší specifikace obsahu a náležitostí jednotlivých kapitol.

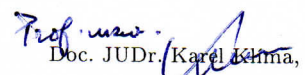
Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy: **103**
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**
Seznam odborné literatury: **viz příloha**

Vedoucí diplomové práce: **JUDr. Bc. Richard Pokorný, Ph.D.**
Katedra ústavního práva

Datum zadání diplomové práce: **5. prosince 2011**
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2013**

Doc. JUDr. Jan Pauly, CSc.
děkan

Doc. JUDr. Karel Klíma, CSc.
vedoucí katedry

V Plzni dne 25. května 2012

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma: Ústavněprávní aspekty a formy lidské důstojnosti zpracovala sama a uvedla jsem všechny použité prameny.“

Nikol Cachnínová

OBSAH

1.	ÚVOD	1
2.	POJEM LIDSKÁ DŮSTOJNOST, JEHO VYMEZENÍ A INTERPRETACE	2
	2.1. Stručný historický vývoj	2
	2.2. Vymezení a interpretace lidské důstojnosti	5
3.	LIDSKÁ DŮSTOJNOST V MEZINÁRODNÍCH DOKUMENTECH	9
	3.1. Dokumenty s obecnou působností	9
	3.2. Dokumenty se speciální působností	12
4.	LIDSKÁ DŮSTOJNOST V NÁRODNÍCH ÚSTAVÁCH	14
	4.1. Vývoj zakotvení pojmu lidská důstojnost v národních ústavách	14
	4.2. Komparativní reflexe zakotvení lidské důstojnosti v národních ústavách	15
	4.2.1 Státy západoevropských demokracií	15
	4.2.2 Tranzitní demokracie bývalého východního bloku	19
5.	LIDSKÁ DŮSTOJNOST A ČESKÉ ÚSTAVNÍ PRÁVO	20
	5.1 Vývoj zakotvení lidské důstojnosti v ústavách na našem území do roku 1989	20
	5.2. Lidská důstojnost v současném ústavním systému České republiky	27
	5.2.1. Občanskoprávní dimenze lidské důstojnosti	29
	5.2.2. Trestněprávní dimenze lidské důstojnosti	36
	5.2.3. Sociální dimenze lidské důstojnosti	37
	5.2.4. Relativní význam lidské důstojnosti	39
	5.2.5. Podústavní dimenze ochrany lidské důstojnosti	41

5.3.	Vybrané problémy dotýkající se lidské důstojnosti v České republice	42
	5.3.1. Trestněprávní rovina	43
	5.3.2. Umělé přerušování těhotenství	53
	5.3.3 Občanskoprávní rovina	59
6.	ZÁVĚR	65
7.	RESUMÉ	67
8.	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	69

1. ÚVOD

Jako téma své práce jsem si zvolila pojednání o lidské důstojnosti v ústavním systému ČR. Důvodů volby tohoto tématu bylo několik.

Především bych zmínila, že uvedené téma považuji za mimořádně významné pro formování záruk skutečně kvalitního života každého jednotlivce, což je zároveň jedno z nejvýznamnějších poslání ústavního práva. Toto odvětví mě velmi zaujalo a po celou dobu mého studia jsem se o problematiku ústavního práva zajímala. Právě proto jsem si zvolila i povinně volitelný předmět „Lidská práva a ústavní systém ČR“, což bylo samo o sobě dalším důvodem pro volbu tématu právě z obsahu této materie. Zejména v tranzitních demokraciích chápu roli ústavního práva jako zcela klíčovou, neboť právě konstitucionalitika je hlavní nositelkou hodnot v pozitivním právu a zdrojem korekcí případného hodnotového zvratu jednoduchého práva, a to především díky úzkému sepjetí s nadpozitivními zdroji.

Dalším z důvodů bylo, že důstojnost je v současné době relativně hojně frekventovaným pojmem využívaným nejen v různých společenskovedních, filosofických a právních oborech, ale fakticky se dotýká v podstatě všech forem lidské činnosti. I přesto je diskutována otázka definice důstojnosti vyplývající z rozmanitosti přístupů k této problematice, kterou se budu zabývat v první kapitole věnované pojmu lidské důstojnosti, jeho vymezení a interpretace. Dále se zaměřím na lidskou důstojnost v nadstátních pramenech ústavnosti, na kterou v logické návaznosti pokračují kapitoly o vývoji zakotvení termínu lidské důstojnosti v národních ústavách a o komparativní reflexi zakotvení lidské důstojnosti. V druhé části práce se již budu věnovat právní úpravě a problematice v rámci České republiky, a to jak úrovni ústavní, tak zákonné. Úvodem k této oblasti bude i historický vývoj zakotvení lidské důstojnosti na našem území.

Těžištěm metodiky mé práce by měla být metoda analytická, kterou využiji ve vztahu k patřičnému deskriptivnímu zázemí zkoumané materie. Ke shrnutí hlavních poznatků pak použiji metodu syntetizace, a zároveň se ve své práci pokusím

o identifikaci hlavních problémových okruhů současné úpravy a návrhů případných změn. Vzhledem k velkému rozsahu celé problematiky se přidrží především její ústavní dimenze v kapitole o lidské důstojnosti v ústavním systému České republiky. Dále se budu zabývat i její podústavní reflexí v kapitole vybraných problémů dotýkajících se lidské důstojnosti v České republice.

Předložená práce by měla mít především analytický a hodnotící element a být originálním zpracováním bez nadměrné deskripce. Vedle interpretace právních textů a předpisů jako hlavní metody práce bude čerpáno z adekvátních odborných publikací.

Cílem práce je poukázat, jak se chápání pojmu lidské důstojnosti postupně vyvíjelo a pronikalo do právních dokumentů a norem jak na mezinárodní úrovni, tak samozřejmě na úrovni národní, a to především do ústavního systému České republiky. Budu se také snažit o zhodnocení současné ústavní úpravy lidské důstojnosti, a to se zaměřením na její reflexi v judikatuře Ústavního soudu. Práce by měla posoudit, zda je současné zakotvení dostatečné a jaké změny by případně bylo vhodné učinit.

2. POJEM LIDSKÁ DŮSTOJNOST, JEHO VYMEZENÍ A INTERPRETACE

2.1. Stručný historický vývoj

Dříve než se pojem důstojnosti resp. lidské důstojnosti stal součástí právních textů a norem prošel dlouhým vývojem, který dále pokračuje. Význam a výklad tohoto pojmu se úzce váže na mezilidské vztahy a jejich změny v průběhu dějin. Řecká antika pojem důstojnost neznala. Prvním autorem, který zavedl pojem „dignitas“, převzatý do řady evropských jazyků, byl Cicero v díle *De Re Publica*. Podle jeho pojetí je důstojnost vždy vázána na osobní úsilí každého jednotlivce. Důstojnost si musí každý zasloužit a může ji ztratit. Koncept *dignita hominis*

v klasických římských myšlenkách znamenal především převážně status. Tento koncept důstojnosti byl dlouhou dobu zahrnut v některých právních systémech soukromého práva jako základ pro poskytování ochrany důstojnosti v smyslu statusu, reputace a privilegií.¹

Celá řada spisů vycházejících z židovsko-křesťanské myšlenky na důstojnost člověka, odvozené od jeho stvoření k Božímu obrazu a majících v titulu slovo důstojnost, se objevuje na přelomu mezi středověkem a novověkem, tj. v humanismu a renesanci. Příkladem je renezanční filozof G. Pico². V jeho pojetí jde především o kultivaci vnitřních hodnot člověka, která spočívá ve vedení k rozhodnutí stoupat na vyšší stupně hodnotového žebříčku, neupadat do propasti, nezvrhnout se na úroveň zvířete a život neredukovat pouze na animalitu, ale stoupat do božské úrovně.³

Osvícenství chápe ideu lidské důstojnosti jako podstatný znak a požadavek na podobu člověka. Důstojnost člověka se však již neodvíjí od nábožensko-duchovního pojetí člověka s jeho nesmrtelnou duší, naopak dochází k odklonu od náboženského zdůvodňování, aby bylo nové zdůvodnění nalezeno v rozumu, mravnosti a svobodě.⁴

Východiskem moderního náhledu je pojetí důstojnosti vyslovené Immanuelem Kantem. Před ním se s pojmem lidské důstojnosti můžeme okrajově setkat v díle J.J. Rousseaua vycházejícího z přirozeného práva, podle kterého je lidská důstojnost neoddělitelnou součástí lidské přirozenosti, a proto není možné se jí zříci (Společenská smlouva, 1762, I/4). Vzdát se vlastní svobody znamená vzdát se své lidské důstojnosti, lidských práv i povinností.

Kant v díle „Základy metafyziky mravů“ (1792) uvádí: „V říši účelů má vše buď nějakou cenu, nebo důstojnost. Namísto toho, co má cenu, lze klást i něco jiného jako ekvivalent, ale co naproti tomu je povzneseno nad jakoukoli, a co proto

¹ McCRUDEEN, Christopher. *Human dignity and the judicial interpretation of human rights*. Dostupné z <http://iilj.org/courses/2008IILJColloquium.asp>, s. 4

² PICO DELLA MIRANDOLA, Giovanni. *O důstojnosti člověka*. Praha: OIKOYMENH, 2005. 136 s. Knihovna renesančního myšlení; 2.

³ MUSILOVÁ, Mária. *Lidská důstojnost a umírání*. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně. Lékařská fakulta, katedra ošetrovatelství, 2008, s. 9-10. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/176628/lf_b/

⁴ POPOVIČOVÁ, Darina. *Ochrana lidské důstojnosti osob zbavených svobody*. Rigorózní práce. Masarykova univerzita. Právnická fakulta, katedra právní teorie. Brno, 2009. s. 25. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/61366/pravf_r/RIGOROZNI_PRACE_Popovicova.txt

*nepřipouští žádný ekvivalent, má důstojnost.*⁵ Říši účelů chápe jako spojení rozumných bytostí prostřednictvím pospolných objektivních zákonů v jednotnou soustavu. Kant je rovněž přesvědčen o tom, že k účtě před důstojností druhého patří, aby nikdo nenutil druhého k sebeúctě. Doslova k tomu říká: „*Nikdo mě nemůže nutit k tomu, abych byl šťastný, nýbrž každý smí hledat svoji blaženost na cestě, která se jemu samotnému zdá dobrá, když tím jenom není narušena svoboda druhých, kteří o podobný cíl usilují podle nějakého možného společného zákona*“. Ve skutečnosti se může jednatlivec realizovat jedinečně v samotné společnosti, ve které se občané navzájem respektují jako svobodné bytosti a podle toho jednají; jen tak je vůbec možná svoboda ve smyslu nezávislosti od nějaké jiné nutící libovůle, míní Kant.

Zásadní význam pro vývoj lidských práv a pojetí lidské důstojnosti, rovnosti a svobody, sehrála závěrem 18. století francouzská revoluce, která vedla k přijetí Deklarace práv člověka a občana v roce 1789. Deklarace byla vtělena do ústavy z roku 1791 a ve své preambuli se na ni odvolává i současná francouzská ústava z roku 1958. Tyto události nastartovaly vzájemně propojený rozvoj lidských práv a svobod a lidské důstojnosti.

Koncept lidských práv a důstojnosti se stal v 19. století popudem pro řadu společenských a politických hnutí požadujících sociální a jiné reformy. Četnost užívání důstojnosti v evropské politické oblasti během 19. st. měla i své kritiky. Shopenhauer v roce 1837 kritizoval Kanta a označil používání termínu lidská důstojnost jako bezobsažný. Podle něj tento výraz, jakmile ho vyslovil, Kant se stal svatým grálem všech zmatených a hloupých moralistů. Podle něj za tímto impozantním výrazem schovávali nedostatek skutečného etického základu, na kterém by mohli stavět a na místo toho předpokládali, že použitím termínu lidská důstojnost natolik ohromí čtenáře, že nebude zkoumat jejich teorie. V roce 1847 Marx označil použití slova důstojnost jako útěk od dějin a od skutečnosti. V roce 1872 Nietzsche vystoupil proti myšlenkám důstojnosti člověka a důstojnosti práce a odsoudil je jako techniky manipulace rovnostářů, kteří jimi ovlivňují nižší třídy. Podle Nietzscheho „každá lidská osoba má důstojnost jen tehdy, pokud je dílem určitého génia, ať už vědomě či nevědomě. Z tohoto lze vydedukovat, že člověk sám o sobě nemá ani

⁵ KANT, Immanuel. *Základy metafyziky mravů*. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1976. s. 83.

důstojnost, ani práva, ani povinnosti a pouze jako osoba sloužící vyšším cílům může člověk odůvodnit svoji existenci.“⁶

2.2. Vymezení a interpretace lidské důstojnosti

Pojem důstojnosti je systematicky diskutován na úrovni filosofické, morální, etické apod. Z řady úvah je možné uvést např. pojetí vycházející z představy, že lze rozlišit v zásadě dva typy lidské důstojnosti.⁷ Jednou se hovoří o důstojnosti inherentní, neboli ontologické, která si nárokuje respekt mravního ohledu, vztahující se na všechny lidi, protože se jedná o důstojnost, která vyplývá ze samotné podstaty lidského bytí a tudíž náleží člověku již předem od narození. To odpovídá v podstatě shora uvedenému pojetí.

Jindy se odvozuje důstojnost hlavně od určitých kvalit člověka, jeho způsobu života a zohledňuje se tak více jeho individuální zásluha, společenský výkon či postavení. V tomto případě se jedná o kontingentní důstojnost, která nepřísluší automaticky všem a jako taková vznáší požadavek respektu, spojeného s velkou úctou k dotyčnému člověku a jeho vlastnostem.⁸ Kontingentní pojetí lidské důstojnosti je příznačné pro antické filosofy, kteří považují otroctví za filosoficky zdůvodnitelné. Lidská důstojnost je pro ně „výsada“ či „výsledek“, není tudíž dopřána všem.

Za zmínku stojí i Singerovo⁹ kontroverzní pojetí poměrně populární v některých kruzích ochránců přírody. Singer odmítá lidskou důstojnost jako něco, co náleží pouze lidem a co je charakterizuje, nebo co jim dává výsadní postavení oproti jiným živým bytostem.

⁶ McCRUDEN, Christopher. *Human dignity and the judicial interpretation of human rights*, s. 7-8. Dostupné z <http://iilj.org/courses/2008IILJColloquium.asp>

⁷ ŠRAJER, Jindřich. *Lidská důstojnost a sociální práce*. Sociální práce, 2006, č. 2, s. 109-113

⁸ WETZ, Franz Josef. *Die Würde des Menschen: Untastbar?* Dostupné z <http://mail.nibis.ni.schule.de/nli1/rechtsx/nlpb/pdf/PolBildung/menschenwurde.pdf>, s.28

⁹ SIGNER, Peter. *Osvobození zvířat*. Praha: Práh, 2001. s.250-251

Filozofové měli sklon tlachat tváří v tvář situaci, ve které potřebovali najít nějaký základ pro morální propast oddělující nás od zvířat, ale nebyli schopni tento rozdíl vysvětlit, aniž by nepodkopali rovnost lidí. Uchýlili se k vzletným frázím jako „pravá důstojnost lidského individua... Mluvili o „pravé hodnotě všech lidí... měli nějakou nespécifikovatelnou hodnotu, kterou jiné bytosti nemají. Nebo říkali, že lidé, a jedině oni, jsou „účelem sami o sobě.., zatímco „všechno, co není člověk, může mít hodnotu pouze pro člověka...

Každá uspokojivá obrana tvrzení, že všichni a pouze lidé mají skutečnou důstojnost a hodnotu, by musela odkazovat k některé významné schopnosti nebo charakteristice, kterou mají pouze oni a na jejímž základě získali svou jedinečnou důstojnost a hodnotu. Uvedení myšlenky důstojnosti a hodnoty jako náhrady za jiné důvody pro odlišení lidí a zvířat nestačí. Vybrané fráze jsou poslední možností lidí, kterým došly argumenty.

Singer je zastáncem tzv. preferenčního utilitarismu. Jde o takové jednání, kterým budou v maximální míře uspokojeny zájmy resp. preference všech dotčených.

V dalším rozšíření důstojnost bývá obvykle spojována s pojmy úcta (jednak vůči sobě samému, tedy sebeúcta, ale také úcta k druhým lidem a dále úcta ze strany druhých lidí), autonomie nebo ovládní. V rámci studie týkající se důstojnosti starších Evropanů byl vypracován model, jenž rozlišuje následující čtyři typy důstojnosti :¹⁰

1. důstojnost zásluh,
2. důstojnost mravní síly,
3. důstojnost osobní identity a
4. Menschenwürde¹¹.

Důstojnost zásluh odráží skutečnost, že statut člověka závisí především na jeho ekonomickém a sociálním postavení. Souvisí to s určitou funkcí, kterou člověk zastává. Například starosta má jistý status, který je ostatními lidmi uznáván.

¹⁰ NORDENFELT, Lennart. *The Varieties of Dignity*. Health Care Analysis, Volume 12, Number 2 (2004), 69-81, DOI: 10.1023/B:HCAN.0000041183.78435.4b. Dostupné z: http://www.researchgate.net/publication/8228635_The_varieties_of_dignity

¹¹ die Menschenwürde - lidská důstojnost

Společenský status je člověku připisován v souvislosti s jeho rolí nebo společenským postavením ve společnosti. Tedy je mu připsán za něco, čeho dosáhnul .

Důstojnosti mravní síly klade velký důraz na mravní autonomii nebo integritu daného člověka. Člověk, který je schopen žít v souladu se svými mravními zásadami, pocítí jistou důstojnost. Naopak člověk, který se například chová zbaběle nebo je ke druhým lidem zlý, může ztratit nejen svoji sebeúctu, ale také může být zavrhnut svým okolím a rovněž přijít o úctu ostatních lidí .

Důstojnost osobní identity souvisí se sebeúctou a odráží osobitou identitu jednotlivce. Mohou ji poškodit fyzické zásahy a dále rovněž citové nebo psychologické újmy jakými jsou ponižování apod. Ústředními prvky tohoto typu důstojnosti jsou integrita, pevné vědomí vlastního já, fyzická identita, začlenění do společenství a schopnost nalézat smysl ve svém životě a ve svých činech. Narušení této důstojnosti člověka může mít podobu pronikání do jeho soukromí, fyzické zraňování, omezování autonomie, zabraňování v interakci s jinými lidmi atd. Takovéto jednání může vést k podlomení vědomí vlastní ceny a sebedůvěry. Důstojnost osobní identity obvykle znamená pocit úplné lidské bytosti s dobrými vztahy vůči druhým lidem a začlenění do společnosti, komunity. To vše umožňuje nalezení smyslu vlastního života. Rovněž souvisí se schopností vytvářet si smysluplný obraz sebe samého i smysluplný obraz svého života. Člověk s důstojností dokáže svůj život vylíčit pozitivním způsobem .

K označení čtvrtého typu byl pro nezcizitelné hodnoty lidských bytostí jako lidských bytostí převzat termín obdobný německému pojetí **Menschenwürde**. Aspekt důstojnosti opodstatňuje mravní požadavek úcty vůči všem lidským bytostem a to bez ohledu na jejich sociální, duševní nebo tělesný stav. Podle tohoto typu důstojnosti není důstojností pouze to, co lidé cítí nebo je uznáváno mravní kulturou společnosti, ale že důstojnost vyrůstá z obecného pojetí lidství .^{12,13}

¹² FLÁDROVÁ, Zdeňka. *Sebepojetí a lidská důstojnost z pohledu osob bez přístřeší*. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně. Katedra sociálních studií, Brno 2009, str. 30-31. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/231112/fss_m/diplomova_prace.pdf

¹³ ZMEŠKAL, Ondřej. *Důstojnost jako pojem právní ochrany*. Masarykova univerzita v Brně. Právnická fakulta, katedra občanského práva. Brno 2006/2007, str. 8. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/77187/pravf_m/Diplomova_prace_-_Ondrej_Zmeskal.pdf

Citát na závěr: *Důstojnost člověka má subjektivní i objektivní povahu, čili představu o tom, co je nebo není důstojné, nebo co je ctí či dobrou pověstí, může mít odlišnou představu sám určitý člověk, jiná osoba či veřejné mínění. Objektivizace tohoto práva je v konkrétní situaci na rozhodnutí „nezávislého a nestranného soudu.*¹⁴

Lidská důstojnost v rámci lidských práv zakotvením v celé řadě právních norem ústavní i zákonné právní síly nabyla pozitivistický charakter. Exaktní výklad vztahu lidské důstojnosti a práva však není zcela vyjasněn. Přestože pojem důstojnosti je systematicky diskutován na filosofické úrovni již od antiky, do mezinárodního práva vstoupil především až před druhou polovinou 20. století. Lze za těchto okolností hovořit o právním pojmu? Je lidská důstojnost prostředkem nebo smyslem práva? Jaký je její vztah k fundamentálním lidským právům? Jde o více práv nebo základ pro všechna práva?¹⁵

Pregnantně se s tímto problémem vyrovnává ústava Spolkové republiky Německo. Podle čl. 1 odst. 1 Ústavy je lidská důstojnost nedotknutelná. Je povinností všech státních orgánů ji respektovat a chránit.¹⁶

Podle Ústavního soudu je základem pro všechna základní práva. Jako jediná ústavní norma platí absolutně a nemůže tedy být žádnou jinou normou omezena. Obecná definice lidské důstojnosti není, výklad v jednotlivých případech je dán výnosem Ústavního soudu.¹⁷

¹⁴ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo, 2. rozšířené vydání*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004. ISBN 80-86473-90-2, s. 233.

¹⁵ SAMBOAN, Cristine. *The relation between dignity at work and law – between reality and the need of reassessment*. Dostupné z: <http://conferinta.info/?p=603>

¹⁶ Artikel 1 (1) Die Würde des Menschen ist unantastbar. Sie zu achten und zu schützen ist die Verpflichtung aller staatlichen Gewalt. Das Grundgesetz. Goldmans gelbe Taschenbücher, Band 666, Wilhelm Goldmann Verlag, München 1969, s. 18.

¹⁷ Dostupné z <http://www.planet-schule.de/wissenspool/grundgesetz/inhalt/sendung-gg-19-19-gute-gruende-fuer-die-demokratie/hintergrund-artikel-1.html>

V tomto pojetí je důstojnost vnitřní podstatou každého člověka, nezávisle na jeho věku, rozumových schopnostech, tělesné dispozici či na způsobu života, je nepřenositelná.

3. LIDSKÁ DŮSTOJNOST V MEZINÁRODNÍCH DOKUMENTECH

3.1. Dokumenty s obecnou působností

Již během první poloviny 20.století se termín důstojnosti začal soustavně objevovat v právních a mezinárodních textech. Používání termínu důstojnost ve smyslu lidské důstojnosti se v prvních třech dekádách 20. století objevuje v některých ústavách v Evropě a Americe. (Mexiko 1917, Výmarská republika 1919, Finsko 1919, Portugalsko 1933, Irsko 1937, Kuba 1940).¹⁸ Většina inspirace pro používání důstojnosti v ústavách a mezinárodních dokumentech o lidských právech nenavazovala bezprostředně na tento vývoj, ale reagovala na dvě světové války, které znamenaly výrazné popření lidské důstojnosti. Situace se hlavně změnila v reakci na hrůzy 2. světové války, kdy na mezinárodní úrovni začal vznikat systém institucí, norem a procedur určený k prosazování lidských práv a ke kontrole jejich plnění.¹⁹

Pojem důstojnost se používal v kruzích, které navrhovaly strukturu spojených národů, a tak není překvapující, že tento koncept byl v roce 1945 zahrnut do Preambule **Charty Organizace Spojených Národů**.²⁰

„MY, LID SPOJENÝCH NÁRODŮ, JSOUCE ODHODLÁNÍ

¹⁸ McCREDEN, Christopher: *Human dignity and the judicial interpretation of human rights*, srov. 7-8. Dostupné na <http://iilj.org/courses/2008IILJColloqium.asp>, s. 10.

¹⁹ KREJČÍ, Oskar. *Lidská práva. Profesional Publishing*, 1. vyd., Praha. 2011. s. 24 ISBN 978-80-7431-056-0,

²⁰ Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 30/1947 Sb., o chartě Spojených národů a statutu Mezinárodního soudního dvora, sjednaných dne 26. června 1945 na konferenci Spojených národů o mezinárodní organizaci, konané v San Francisku. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1947-30>.

uchrániti budoucí pokolení metly války, která dvakrát během našeho života přinesla lidstvu nevýslovné strasti,

*prohlásiti znova svou víru v základní lidská práva, v **důstojnost a hodnotu lidské osobnosti**, v rovná práva mužů i žen a národů velikých i malých,*

vytvořiti poměry, za nichž mohou býti zachovány spravedlnost a úcta k závazkům plynoucím ze smluv a jiných zdrojů mezinárodního práva a

podporovati sociální pokrok a zlepšovati životní úroveň ve větší svobodě,

A K TOMU CÍLI

pěstovati snášlivost a žítí spolu vzájemně v míru jako dobří sousedé,

sjednotiti své síly k zachování mezinárodního míru a bezpečnosti,

přijmouti zásady a zavést metody zajišťující, aby ozbrojené síly nebylo užíváno leč v společném zájmu, a

používati mezinárodního ústrojí na podporu hospodářského a sociálního povznesení všech národů,

ROZHODLI JSME SE SDRUŽITI SVÉ ÚSILÍ, ABYCHOM DOSÁHLI TĚCHTO ZÁMĚŘŮ.“

Vzhledem k tomu, že Chartu přijala většina států světa, měl tento dokument zásadní význam pro další vývoj lidské důstojnosti jako právního termínu na mezinárodní úrovni. Není však bez zajímavosti poznamenat, jak tento termín do textu pronikl. Autorem většiny preambule byl polní maršál významný britský politik Jan Christian Smuts. Jeho návrh se stal základem současné preambule a zahrnoval důležitý odkaz na lidská práva jako základní princip spojených národů. Neobsahoval však odkaz na lidskou důstojnost. Tato věta se v textu objevila po diskuzi, aniž se zvažovala definice tohoto pojmu.

Zahrnutí termínu lidská důstojnost do **Všeobecné deklarace lidských práv**²¹ přijaté 10. prosince 1948 na 183. plenárním zasedání Valného shromáždění OSN je zjevně založeno na Preambuli Charty OSN. Téměř celý návrh deklarace navrhl kanadský právník John Peters Humphrey.²² První znění neobsahovalo žádný odkaz na lidskou důstojnost. Humphrey totiž zastával názor, že odkaz na lidskou důstojnost

²¹ *Mezinárodní dokumenty o lidských právech a humanitárních otázkách*. Melantrich, Praha 1989, s. 7-12.

²² Institut Historica Institute. John Humphrey. From the Heritage Minutes Collection. Dostupné z: <https://www.historica-dominion.ca/content/heritage-minutes/john-humphrey>

nepřidává do textu nic nového a že jeho zahrnutí do článku 1 Deklarace je pouze rétorické. Kontroverzní názor prosadil francouzský právník Cassin, který pojem důstojnosti do textu doplnil, když předmětný návrh přepisoval. Podle ostatních byl tento článek nicméně nutný pro stanovení základu, na kterém se mohou rozvíjet další lidská práva.

Nakonec byl termín lidské důstojnosti včleněn do Deklarace na pěti místech.

V Preambuli na dvou místech, a to hned v prvním odstavci, a dále v odstavci pátém:

„že uznání přirozené důstojnosti a rovných a nezcizitelných práv všech členů lidské rodiny je základem svobody, spravedlnosti a míru ve světě;

že lid Spojených národů zdůraznil v Chartě svou víru v základní lidská práva, v důstojnost a hodnotu lidské osobnosti, v rovná práva mužů i žen, a že se rozhodl podporovat sociální pokrok a vytvořit lepší životní podmínky ve větší svobodě.“

Článek 1 dále toto téma rozvíjí: *„Všichni lidé se rodí svobodní a rovni v důstojnosti i právech. Jsou nadáni rozumem a svědomím a mají spolu jednat v duchu bratrství.“*

Více specifická užití termínu důstojnost jsou uvedena v článcích 22 a 23.

Článek 22 říká: *„Každý člověk má jako člen společnosti právo na sociální zabezpečení a nárok na to, aby národním úsilím i mezinárodní součinností a v souladu s organizací a prostředky příslušného státu mu byla zajištěna hospodářská, sociální a kulturní práva, nezbytná k jeho důstojnosti a k svobodnému rozvoji jeho osobnosti.“*

Článek 23, který se zabývá právem na práci, ve 3. odstavci říká: *„Každý, kdo pracuje, má nárok na spravedlivou a uspokojivou odměnu, která by zajišťovala jemu samotnému a jeho rodině živobytí odpovídající lidské důstojnosti a která by byla doplněna, kdyby toho bylo třeba, jinými prostředky sociálního zabezpečení.“*

Přestože Všeobecná deklarace lidských práv nedává záruky ochrany lidských práv a usnesení, kterým byla deklarace přijata, má pouze doporučující charakter. Je však skutečně univerzálním dokumentem a je pokládána za jádro tzv. mezinárodní listiny lidských práv zahrnující v užším pojetí též Mezinárodní pakt o občanských a politických právech²³ a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních

²³Mezinárodní dokumenty o lidských právech a humanitárních otázkách. Melantrich, Praha 1989, s. 13-30.

právech²⁴ včetně Opčního protokolu k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech.²⁵ Ty mají nejen právní závaznost, ale umožnily i dohled nad jejich plněním.

Pojem důstojnost je uveden rovněž prakticky shodně v preambuli prvních dvou odstavců obou uvedených paktů (nepatrný rozdíl vznikl překladem²⁶) :

*„Státy, smluvní strany tohoto Paktu,
majíce na zřeteli, že podle zásad vyhlášených v Chartě Organizace spojených národů
je uznání přirozené důstojnosti a rovných a nezcizitelných práv všech členů lidské
rodiny základem svobody, spravedlnosti a míru ve světě,
uznávající, že tato práva se odvozují od přirozené důstojnosti lidské bytosti.“*

V Mezinárodním paktu o občanských a politických právech jde dále o článek 10 odst. 1. (*„Se všemi osobami zbavenými osobní svobody se jedná lidsky a s úctou k přirozené důstojnosti lidské bytosti.“*), v Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech pak o článek 13 odst.1. (*„Státy, smluvní strany Paktu, uznávají právo každého na vzdělání. Souhlasí, že vzdělání bude směřovat k plnému rozvoji lidské osobnosti a smyslu pro její důstojnost a posílení úcty k lidským právům a základním svobodám.“*).

3.2. Dokumenty se speciální působností

Od postupného vzrůstu užívání termínu lidské důstojnosti je nyní pod vlivem těchto široce přijatých dokumentů důstojnost běžně zahrnována v chartách týkajících se lidských práv, a to jak v obecných tak specifických. Preambule v Konvenci o otroctví z roku 1956 odkazuje na ujištění Charty OSN o důvěře v důstojnost a

²⁴ Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

²⁵ Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 169/1991 Sb., Federální ministerstvo zahraničních věcí sděluje, že dne 16. prosince 1966 byl v New Yorku přijat Opční protokol k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech.

²⁶ Originální znění je zcela shodné v obou paktech: The States Parties to the present Covenant, Considering that, in accordance with the principles proclaimed in the Charter of the United Nations, recognition of the inherent dignity and of the equal and inalienable rights of all members of the human family is the foundation of freedom, justice and peace in the world, Recognizing that these rights derive from the inherent dignity of the human person, Dostupné na <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CCPR.aspx>

hodnotu člověka.²⁷ Tento zvyk vkládání referencí o lidské důstojnosti do preambulí zásadních dokumentů o lidských právech od té doby pokračuje a je zřejmý například v preambulích Dohody o zákazu diskriminace žen z roku 1979²⁸, Úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace z roku 1966²⁹, Dohody proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání z roku 1984³⁰, Úmluvy o právech dítěte z roku 1989³¹, Mezinárodní úmluvy o ochraně práv všech migrujících pracovníků a jejich rodinných příslušníků z roku 1990, Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením z roku 2006³², Úmluva o lidských právech a biomedicíně,³³ Mezinárodní úmluvy na ochranu všech osob před nuceným zmizením z roku 2006 apod.

V roce 1986 se lidská důstojnost stala natolik zásadním tématem konceptu lidských práv OSN, že Valné shromáždění OSN poskytlo ve svých návodech týkajících se instrumentů lidských práv doporučení mimo jiné, aby vždy byly v souladu se stávajícími mezinárodními normami lidských práv, měly zásadní charakter a vycházely z vrozené důstojnosti a hodnoty lidské bytosti.³⁴

²⁷ FLEGL, Vladimír, ed. *Významné mezinárodní dokumenty k ochraně lidských práv*. Vyd. 1. Praha: C.H.Beck, 1998. xii, 325 s. Beckova skripta. ISBN 80-7179-204-7.

²⁸ Vyhláška ministerstva zahraničních věcí č. 62/1987 Sb. o Úmluvě o odstranění všech forem diskriminace žen.

²⁹ Vyhláška ministerstva zahraničních věcí č. 95/1974 Sb. o Mezinárodní úmluvě o odstranění všech forem rasové diskriminace

³⁰ Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání. Ostrava: Aries, 1993. 64 s. Světové dokumenty, sv. 6.

³¹ Úmluvy k ochraně práv dětí. Praha: Dokumentační a informační středisko Rady Evropy, 2003. 64 s. ISBN 80-239-2130-4.

³² Úmluva o právech osob se zdravotním postižením a Opční protokol = Convention on the rights of persons with disabilities and optional protocol. Vyd. 1. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2011. 73 s. ISBN 978-80-7421-037-2.

³³ Úmluva o lidských právech a biomedicíně: úmluva na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny: série Evropských úmluv- č. 164, Oviedo, 4. IV. 1997, O zákazu klonování lidských bytostí: dodatkový protokol k Úmluvě na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny: série Evropských úmluv – č. 168, Paříž, 12.1.1998. Praha: Ministerstvo zdravotnictví ČR, 2000. 72 s. ISBN 80-85047-26-8.

³⁴ GA/RES/41/120, 10th December 1986, Setting international standards in the field of human rights. Dostupné z: <http://www.un.org/depts/dhl/resguide/r41.htm>

4. LIDSKÁ DŮSTOJNOST V NÁRODNÍCH ÚSTAVÁCH

4.1. Vývoj zakotvení pojmu lidská důstojnost

Zakotvení termínu lidské důstojnosti v základních dokumentech o lidských právech vedlo k proniknutí tohoto pojmu nejen do dalších nově vzniklých dokumentů na mezinárodní úrovni, ale z nich ještě dále do národních ústav. Právě vliv mezinárodních dokumentů byl zjevně jedním z nejvlivnějších zdrojů pro toto rozšíření termínu lidské důstojnosti do vnitrostátního práva.

K zahrnutí důstojnosti v Chartě OSN a Všeobecné deklaraci lidských práv došlo téměř ve stejný čas jako zahrnutí do dalších regionálních dokumentů a národních ústav. Koncept lidské důstojnosti tak byl u států s demokratickým systémem celosvětově rozšířen poměrně v úzkém časovém období. Přitom nešlo o koordinovaný jev, ale o spontánní reakci na danou skutečnost. Četnost odkazů na lidskou důstojnost, pořadí zařazení do textu ústavy a do jisté míry modifikovaná formulace, a tím i větší či menší zdůraznění se sice liší, ale původní pojetí dané základními dokumenty zůstává zachováno. Druhý velký nárůst užívání termínu lidské důstojnosti do ústavních norem na národní úrovni lze zaznamenat v devadesátých letech 20. století v souvislosti s příchodem demokracie do střední a východní Evropy. Touha těchto nově demokratických zemí sepsat novou ústavu a zahrnout do ní model lidských práv vedla k diskuzím o tom, který ze současných modelů použít. Nejčastěji používanou, i když nikoliv výhradně, se stala německá ústava a navazující vysvětlení německého ústavního soudu. Toto vysvětluje proč je lidská důstojnost tak často v nových ústavách zmiňována.³⁵

Jak bude uvedeno dále v obdobné situaci bylo i bývalé Československo, kde již krátce po listopadu 1989 se projevil nutnost co nejdříve se právně vyrovnat s problematikou základních lidských práv a svobod a provést zásadní ústavní změny.

³⁵ ADAMUS, Vladimír, ed. *Mezinárodní dokumenty o lidských právech: anglicky a česky*. Praha: Linde, 2000. 495 s. ISBN 80-7201-221-5.

V této kapitole se pokusím o stručné přiblížení normativního zakotvení lidské důstojnosti a jejích komponent ve vybraných ústavách evropských států. Obdobně jako v historizující kapitole se budu zabývat pouze základními rysy normativního zakotvení bez rozboru judikatury, neboť takové pojetí by již přesáhlo obsahové těžiště této práce. Zároveň se pokusím o stručné porovnání předmětné úpravy v Listině základních práv a svobod (dále jen Listina) s ústavní úpravou evropských států s cílem posoudit, nakolik ji lze považovat v evropském kontextu za dostatečně obsažnou a poskytující patřičné garance.

4.2. Komparativní reflexe zakotvení lidské důstojnosti v národních ústavách

4.2.1 Státy západoevropských demokracií

Především nutno zmínit, že řada evropských ústav výslovně s pojmem lidské důstojnosti npracuje. Zároveň však převážná většina z těchto ústav uvedené komponenty ve svém textu zahrnuje, byť je pouze pojmově přímo nespojuje se zmíněnou důstojností. Pouze minimum demokratických ústav nezakládá ani jednotlivé komponenty této ústavní hodnoty, a to většinou pro historický původ svého textu a stručnost v oblasti úpravy lidských práv.

Na straně druhé řada států princip lidské důstojnosti explicitně ve svém ústavním textu zakotvuje a případně též ještě různým způsobem diferencuje. Pokusím se o výběr několika různých koncepcí i způsobů takového zakotvení a zároveň jeho porovnání s textem naší Listiny základních práv a svobod.

Komplexní je pojetí lidské důstojnosti v ústavě Belgie. Zde je v čl. 23 konstatováno, že: „*každý má právo na život v souladu s lidskou důstojností*“³⁶, který má být zajištěn zejména právem:

- „*na práci a na svobodu volby povolání v rámci obecné politiky zaměstnanosti, jež je, mimo jiné, zaměřena k tomu, aby zajistila stav zaměstnanosti na tak stabilní a vysoké úrovni, jak je to jen možné, právo na*

³⁶ EVROPSKÁ UNIE. *Ústavy států Evropské unie. Díl první, Ústavní texty Belgie, Dánska, Finska, Francie, Irsko, Itálie, Lucemburska, Německo, Nizozemí, Portugalsko, Rakousko, Řecko, Španělsko, Švédsko a Velké Británie*. 2. vyd. Praha: Linde, 2004. s. 20. ISBN 80-7201-466-8.

přiměřené pracovní podmínky i přiměřenou odměnu, jakož i právo na informace, konsultaci a kolektivní vyjednávání

- *na sociální zabezpečení a na ochranu zdraví a na sociální, lékařskou a právní pomoc*
- *na přiměřený byt*
- *na ochranu zdravého životního prostředí*
- *na kulturní a sociální rozvoj.*³⁷

Kromě toho lze identifikovat samozřejmě ještě další ustanovení, která by bylo možno podřadit pod kategorii lidské důstojnosti, ať již v absolutním či v relativním významu. Příkladem může být čl. 10 : „ *Ve státě nejsou žádné stavovské rozdíly. Belgičané jsou si před zákonem rovni: pouze oni mohou vykonávat civilní a vojenské úřady, s výjimkou zvláštních případů, jež mohou být stanoveny zákonem. Rovnost mužů a žen se zaručuje.*“³⁸

Úpravu belgické ústavy v oblasti lidské důstojnosti tak lze hodnotit jako velmi široce koncipovanou, s dominancí sociální dimenze lidské důstojnosti. V tomto ohledu je belgická ústava jasně profilována způsobem, který je naopak v naší Listině dovozován jen velmi nejednoznačně a značně stavěn pouze do jakési subsidiární pozice k osobnostní dimenzi lidské důstojnosti.

Za ústavní řád tradičně spojovaný s rozvojem doktríny lidské důstojnosti po 2. světové válce je považován ústavní řád Německa. Generální normativní klauzule je zde obsažena hned v čl. 1 odst. 1 německé ústavy ve formulaci, že : „ *důstojnost člověka je nedotknutelná. Respektovat a chránit ji je povinností veškeré státní moci.*“³⁹

³⁷ EVROPSKÁ UNIE. *Ústavy států Evropské unie. Díl první, Ústavní texty Belgie, Dánska, Finska, Francie, Irsko, Itálie, Lucemburska, Německo, Nizozemí, Portugalsko, Rakousko, Řecko, Španělsko, Švédsko a Velké Británie.* 2. vyd. Praha: Linde, 2004. s. 21. ISBN 80-7201-466-8.

³⁸ EVROPSKÁ UNIE. *Ústavy států Evropské unie. Díl první, Ústavní texty Belgie, Dánska, Finska, Francie, Irsko, Itálie, Lucemburska, Německo, Nizozemí, Portugalsko, Rakousko, Řecko, Španělsko, Švédsko a Velké Británie.* 2. vyd. Praha: Linde, 2004. s.18. ISBN 80-7201-466-8.

³⁹ EVROPSKÁ UNIE. *Ústavy států Evropské unie. Díl první, Ústavní texty Belgie, Dánska, Finska, Francie, Irsko, Itálie, Lucemburska, Německo, Nizozemí, Portugalsko, Rakousko, Řecko, Španělsko, Švédsko a Velké Británie.* 2. vyd. Praha: Linde, 2004. s. 232. ISBN 80-7201-466-8.

Jakkoliv je tato formulace poměrně strohá, německá judikatura a právní věda na ni vystavěla celou velmi propracovanou doktrínu lidské důstojnosti coby základního nadpozitivního práva, které stojí nad ostatními základními právy a nepodléhá požadavku jejich poměrování. Význam této pozice lidské důstojnosti v německém ústavním systému lze vyčíst rovněž z jejího systematického začlenění na první místo ústavního textu.

Ve srovnání s textem naší Listiny nalezneme shodné i odlišné prvky. Totožné je řazení lidské důstojnosti na první místo ústavního textu. Podstatný rozdíl je však v obsahu jejího zakotvení, kdy naše Listina hovoří pouze o rovnosti v důstojnosti, zatímco německá ústava vymezuje i základní atributy této důstojnosti (nedotknutelnost, respekt a ochrana ze strany veřejné moci). Je tak poměrně jednoznačné, že postavení lidské důstojnosti je v německé ústavě silnější a lépe vystihuje její nadpozitivní význam. Podle Ústavního soudu je základem pro všechna základní práva. Jako jediná ústavní norma platí absolutně a nemůže tedy být žádnou jinou normou omezena. Obecná definice lidské důstojnosti není, výklad v jednotlivých případech je dán výnosem Ústavního soudu.⁴⁰

Řadu záruk náležitých do kategorie lidské důstojnosti obsahuje velkoryse koncipovaná ústava Portugalska. Přestože ve svém textu nikde nepracuje přímo s pojmem lidské důstojnosti, obsahuje velké množství jejích komponent. Pro ilustraci zmíním několik příkladů.

Portugalská ústava takto v čl. 13 odst. 1 uvádí, že: „*všichni občané požívají ve společnosti stejnou úctu a jsou si před zákonem rovni.*“⁴¹ Tím jsou ústavně zapovězeny především různé „stupně“ lidské důstojnosti. Čl. 25 pak zakládá duchovní a tělesnou neporušitelnost člověka a čl. 26 je pak jistou obdobou ustanovení čl. 10 Listiny, byť je formulován širěji a obsahuje více jednotlivých atributů, včetně postmoderních (kupř. genetická identita osobnosti). Mimořádně široký je pak záběr sociálních práv (čl. 58 a násl.), které je možno řadit do kategorie sociální dimenze lidské důstojnosti, opět však aniž by ústava s tímto pojmem přímo pracovala.

⁴⁰ Dostupné z: <http://www.planet-schule.de/wissenspool/grundgesetz/inhalt/sendung-gg-19-19-gute-gruende-fuer-die-demokratie/hintergrund-artikel-1.html>

⁴¹ EVROPSKÁ UNIE. *Ústavy států Evropské unie. Díl první, Ústavní texty Belgie, Dánska, Finska, Francie, Irsko, Itálie, Lucemburska, Německo, Nizozemí, Portugalsko, Rakousko, Řecko, Španělsko, Švédsko a Velká Británie*. 2. vyd. Praha: Linde, 2004. s. 326. ISBN 80-7201-466-8.

Ve srovnání s naší Listinou je portugalská ústava co do záruk lidské důstojnosti nesporně mnohem obsažnější a komplexnější, přičemž těžištěm zde jednoznačně jsou opět sociální práva. Portugalská ústava je celkově mimořádně kvalitním a širokým katalogem lidských práv, a naši Listinu ve všech směrech jednoznačně převyšuje.

Řecká ústava v čl. 2 odst. 1 konstatuje, že : „ *základní povinností státu je dbát a chránit hodnoty lidství.*“⁴² To lze zřejmě chápat jako pojem ještě širší než lidská důstojnost, který však zároveň tuto důstojnost zahrnuje a která nesporně tvoří jeho velmi významnou (lze říci stěžejní) součást.

Řecká ústava zná rovněž explicitní formulaci trestněprávní garance lidské důstojnosti, a to v souvislosti se zákazy známými rovněž z čl. 7 naší Listiny. Řecká ústava zde (shodou okolností v čl. 7 odst. 2) stanovuje, že: „ *mučení, jakékoliv tělesné zneužití, poškození zdraví nebo užívání psychického nátlaku, jakož i každé jiné porušení lidské důstojnosti je zakázáno a trestá se podle zákona.*“⁴³ Uvedené ustanovení tak spojuje tyto atributy přímo s ochranou lidské důstojnosti, resp. na rozdíl od naší Listiny je částečně rozšiřuje a pod pojem lidské důstojnosti přímo podřazuje.

Ústava Španělska staví princip lidské důstojnosti rovněž do čela části, která obsahuje úpravu základních lidských práv. In concreto se jedná o čl. 10 odst. 1, dle něhož: „ *důstojnost člověka, neporušitelná práva jež jsou jí vlastní, svobodný rozvoj osobnosti, dodržování zákona a práv druhých základem politického zřízení a sociálního smíru.*“⁴⁴

Tato dikce tak fakticky podřazuje všechna základní práva lidské důstojnosti, tj. dle ní tato práva z lidské důstojnosti vyplývají. Lze tak říci, že lidská důstojnost je zde nejen nadřazena ostatním ústavním principům a základním právům, ale rovněž dokonce je jimi vytvářena, tj. porušení kteréhokoliv základního práva je zároveň

⁴² EVROPSKÁ UNIE. *Ústavy států Evropské unie. Díl první, Ústavní texty Belgie, Dánska, Finska, Francie, Irsko, Itálie, Lucemburska, Německo, Nizozemí, Portugalsko, Rakousko, Řecko, Španělsko, Švédsko a Velké Británie.* 2. vyd. Praha: Linde, 2004. s. 523. ISBN 80-7201-466-8.

⁴³ EVROPSKÁ UNIE. *Ústavy států Evropské unie. Díl první, Ústavní texty Belgie, Dánska, Finska, Francie, Irsko, Itálie, Lucemburska, Německo, Nizozemí, Portugalsko, Rakousko, Řecko, Španělsko, Švédsko a Velké Británie.* 2. vyd. Praha: Linde, 2004. s. 526. ISBN 80-7201-466-8.

⁴⁴ EVROPSKÁ UNIE. *Ústavy států Evropské unie. Díl první, Ústavní texty Belgie, Dánska, Finska, Francie, Irsko, Itálie, Lucemburska, Německo, Nizozemí, Portugalsko, Rakousko, Řecko, Španělsko, Švédsko a Velké Británie.* 2. vyd. Praha: Linde, 2004. s. 588. ISBN 80-7201-466-8.

zásahem do lidské důstojnosti. I zde se tedy jedná o velmi silnou formulaci, a to včetně jejího systematického postavení.

4.2.2 Tranzitní demokracie bývalého východního bloku

Explicitní formulaci a garanci lidské důstojnosti obsahují i ústavy některých dalších tranzitních demokracií bývalého východního bloku.

Kupř. ústava Lotyšska v čl. 95 uvádí, že: „*stát chrání čest a důstojnost člověka. Mučení a jiné kruté nebo ponižující zacházení je zakázáno.*“⁴⁵ I zde je tak lidská důstojnost spojena především s trestněprávní dimenzí, což je jistá analogie s již zmiňovanou ústavou Řecka. Kromě toho pak i zde pochopitelně nacházíme formulace dalších komponent lidské důstojnosti známých z Listiny.

Obdobně pak ústava Slovinska obsahuje předmětnou úpravu převážně ve vazbě na trestní řízení. Její čl. 21 konstatuje, že : „*ochrana osobnosti a lidské důstojnosti v trestním řízení a v každém jiném, na právu založeném řízení, jakožto i během odnětí svobody a výkonu trestu je zajištěna.*“⁴⁶ I zde pak samozřejmě nacházíme další komponenty lidské důstojnosti známé z naší Listiny, aniž by však byly pojmem důstojnosti explicitně označeny.

Podrobněji se s problematikou důstojnosti a lidských práv obecně zabývá ústava Albánské republiky z roku 1998⁴⁷. V preambuli, která hovoří o základních principech, na nichž je ústava vystavěna, je ve 4. odstavci explicitně uvedena ochrana lidské důstojnosti a osobnosti. V první kapitole („Základní principy“) jsou ve 3. článku shrnuty základní atributy demokratického státu včetně ochrany lidské důstojnosti: „*Nezávislost státu a integrita jeho území, důstojnost každého jednotlivce, lidská práva a svobody, sociální spravedlnost, ústavní pořádek, pluralismus, národní identita a dědictví, náboženská snášenlivost, koexistence Albánců s minoritami a jejich uznávání, to jsou základy tohoto státu, které je nutno respektovat a chránit.*“

⁴⁵ EVROPSKÁ UNIE. *Ústavy států Evropské unie. Díl druhý, Ústavní texty České republiky, Estonska, Kypru, Litvy, Lotyšska, Maďarska, Malty, Polska, Slovenska a Slovinska.* Praha: Linde, 2005. s. 139. ISBN 80-7201-556-7.

⁴⁶ EVROPSKÁ UNIE. *Ústavy států Evropské unie. Díl druhý, Ústavní texty České republiky, Estonska, Kypru, Litvy, Lotyšska, Maďarska, Malty, Polska, Slovenska a Slovinska.* Praha: Linde, 2005. s. 302. ISBN 80-7201-556-7.

⁴⁷ Dostupné z: http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=224105&tab=2

Řada implicitních formulací dalších komponent lidské důstojnosti je uvedena především ve druhé kapitole („Základní lidská práva a svobody“). Explicitně je právo na lidské zacházení respektování lidské důstojnosti zmíněno v 5. odst. článku 28. ve vazbě na trestní řízení. Sociální dimenze lidské důstojnosti je zmíněna pouze implicitně, i když poměrně podrobně jednak ve čtvrté („Ekonomické, sociální a kulturní práva a svobody“), jednak v páté kapitole („Sociální cíle“).

Celkově tak lze zhodnotit, že naše Listina nabízí v evropském kontextu obstojnou úpravu, kterou lze hodnotit jako průměrnou z hlediska komplexnosti i rozsahu. Normativní zakotvení ústavní hodnoty lidské důstojnosti tak v podobě naší Listiny rozhodně není zásadním nedostatkem, byť v žádném ohledu zároveň nad evropský průměr ani nevyniká. Pro podrobnější zkoumání by bylo však nutné provést reflexi též v rovině judikatury a doktrinárních závěrů ze srovnávaných států, což je však materie, která by již vybočila z obsahového těžiště této práce.

5. LIDSKÁ DŮSTOJNOST A ČESKÉ ÚSTAVNÍ PRÁVO

5.1 Vývoj zakotvení lidské důstojnosti v ústavách na našem území do roku 1989

Československo prošlo v poměrně krátké historické době řadou politických a státních zvrátů, které zásadním způsobem ovlivnily vývoj jeho ústavního práva. Na této skutečnosti je založena etapizace československého ústavního vývoje začínající obdobím platnosti tzv. Prozatímní ústavy z roku 1918 a končící tzv. přechodovým ústavním systémem vyústujícím do zániku Československa.⁴⁸

Následující část je věnována ústavnímu zakotvení lidské důstojnosti v ústavních dokumentech na našem území počínaje právě od vzniku Československa.

⁴⁸ KLÍMA, Karel.: *Ústavní právo*, 2. rozšířené vydání, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., Plzeň .2004. s. 131-132

Pokusím se zdůraznit především ty základní rysy, které lze chápat jako komponenty lidské důstojnosti podle tradičního pojetí demokratických států a recentní konstitucionalistky. Zaměřím se pouze na základní normativní rozbor dané úpravy, aniž bych se pouštěla do hlubšího rozboru související judiciální nebo podústavní normativní dimenze a do historických aspektů. Ty však nejsou přímo předmětem této práce. Pro jejich podrobnější vědecké studium odkazuji na specializovanou literaturu (např. Zimek 1996 aj.).⁴⁹

Prvním ústavním dokumentem ve sledovaném období byl zákon č. 37 o prozatímní ústavě ze dne 13. listopadu 1918. Tato Prozatímní ústava byla později částečně změněna zákony z 11. března a 23. května 1919. Tyto normy neobsahovaly žádný katalog lidských či občanských práv a vymezovaly jen elementární základy organizace veřejné moci.⁵⁰ Proto tato ústava neobsahovala ani žádnou explicitní úpravu lidské důstojnosti. Tuto skutečnost nelze zjednodušeně hodnotit negativně, protože prozatímní ústava byla koncipována skutečně pouze jako dočasný dokument s plánovanou omezenou časovou působností. Z absence katalogu lidských práv nelze proto v žádném případě vyvozovat závěr o nedostatečném axiologickém rozměru právního řádu tehdejšího Československa v počátku jeho vzniku.

Následující ústavní dokument v podobě ústavní listiny z roku 1920⁵¹ představoval ve své době nesporně velmi moderní a obsahově komplexní i zdařilý dokument. Ve srovnání s prozatímní ústavou byl již plnohodnotným ústavním dokumentem, který kromě organizace veřejné moci obsahoval v intencích dané doby i poměrně velmi obsáhlý katalog lidských práv. Jde především o samostatnou hlavu V. ústavy (§§ 106-127) s názvem „Práva a svobody jakož i povinnosti občanské“. Formulace se v podstatě opírá o francouzskou deklaraci lidských a občanských práv, přímý vliv ve znění některých článků měl jednak rakouský státní základní zákon č. 142 ř.z. z roku 1867 o všeobecných právech občanských, jednak ústava německé

⁴⁹ ZIMEK, Josef. *Ústavnost a český ústavní vývoj*. 4., nezměň. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010. 179 s. Edice učebnic PrF MU; č. 452. ISBN 978-80-210-5255-0.

⁵⁰ WEYR, F.. *Ústava Československé republiky*. Československá vlastivěda, díl V. Stát, Sfinx Bohumil Janda, Praha. 1931. s. 118-119

⁵¹ Zákon č. 121/1920 Sb. ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky. Portál Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR. Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html

říše ze dne 11. srpna 1919 (tzv. Výmarská ústava).⁵² Přesto, možná poněkud překvapivě, se ani v tomto dokumentu nesetkáme s explicitním zakotvením lidské důstojnosti, jakkoliv se jinak jedná o dokument stojící plnohodnotně na liberálních a demokratických zásadách, pro něž je právě ochrana lidské důstojnosti imanentní součástí. To však zároveň neznamená, že by tato ústava neobsahovala ani žádné dílčí komponenty, které dnes chápeme jako atributy lidské důstojnosti, o čemž blíže pojednám v kapitole zabývající se koncepcí lidské důstojnosti v současném ústavním systému. Z těchto komponent Ústava z roku 1920 obsahovala několik objektivních zásad i subjektivních práv.

Prvním příkladem takového práva je čl. 106, kde v odst. 1. a 3. je negativně vymezena zásada rovnosti ustanovením, že „výsady pohlaví, rodu a povolání se neuznávají.“ a dále ustanovením, že „tituly, s výjimkou titulů akademických, smějí být udíleny jen pokud označují úřad nebo povolání“. To samo o sobě představuje záruku zejména rovnosti v důstojnosti z hlediska zákazu diferenciací v závislosti na původu či privilegiích, tj. kupř. zákaz diferenciací mezi jednotlivci na základě výsad spojených s rodovou příslušností, typicky tedy užívání šlechtických titulů. V tehdejší době se jednalo o ustanovení reagující velmi citlivě na tehdejší sociální situaci a zakládající požadavek důsledné egalitizace bez ohledu na původ konkrétního jednotlivce. Jinými slovy tak ústava zapovídala možnost dovozovat různé stupně lidské důstojnosti ve vazbě na důstojnost původu konkrétního jednotlivce.

Dalším projevem důstojnosti v Ústavě z roku 1920 je zásada rovnosti v pozitivním znění v § 128 odst. 1., zařazeného do hlavy 6, a to se zřetelem k rasovým, náboženským a jazykovým menšinám: „Všichni státní občané republiky Československé jsou si před zákonem plně rovni a požívají stejných práv občanských a politických nehledíc k tomu, jaké jsou rasy, jazyka nebo náboženství.“ Zde se výrazným způsobem akcentuje rovnost v postavení jednotlivých národností a etnických skupin, což lze chápat právě především jako rovnost v důstojnosti těchto národností a skupin, a tím i jejich příslušníků.⁵³ Ústavní listina zde obsahuje dnes

⁵² POBUCKÝ, M.. *Srovnání německé (výmarské) ústavy a československé z 1. republiky*. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/srovnani-nemecke-vymarske-ustavy-a-ceskoslovenske-z-1-republiky-65141.html>

⁵³ WEYR, F.. *Ústava Československé republiky*. Československá vlastivěda, díl V. Stát, Sfinx Bohumil Janda, Praha 1931, s. 156-157

již tradiční antidiskriminační ustanovení, která však v tehdejší době byla velmi pokroková a která plně reflektují relativní vymezení lidské důstojnosti ve smyslu rovnosti této důstojnosti. Jinými slovy tak ústavní listina i bez explicitního použití toho pojmu zakotvuje dodržování jeho komponent jako jeden ze základních imperativů právě pro oblast postavení národnostních a etnických minorit.

Dnešní optikou se samozřejmě může tehdejší obsah vrcholného ústavního dokumentu jevit jako poměrně strohý a bez patřičného explicitního rozměru. Pakliže však zůstaneme u originalistického výkladu, nutno znovu podotknout, že tehdejší úprava naležela nesporně k těm obsažnějším v kontextu demokratických evropských států a zejména v již zmíněné úpravě postavení národnostních menšin dokonce řadu obdobných ústavních dokumentů převyšovala. Na druhé straně je však samozřejmě realitou rovněž skutečnost, že i přes výše zmíněné aspekty byla naše ústavní listina částečně ovlivněna pozitivistickým myšlením, čemuž odpovídá, zejména ve spojení s liberalismem, spíše stručnější katalog lidských práv. Vzhledem k tomu pak nepřekvapí, že zde nenajdeme žádná podrobnější ustanovení explicitně zakotvující požadavek lidské důstojnosti, neboť pozitivně právnímu přístupu nejsou axiologická ustanovení ústav příliš vlastní a samotná stručnost uvedeného katalogu je pak dále vytěsňuje na okraj tehdejšího běžného obsahu katalogu lidských práv.

*„Násilným obsazením zbytku Československa po odtržení Slovenska, Podkarpatské Rusi a pohraničních území nešlo v období let 1939 až 1945 o situaci standardního ústavního státu, ale o provizorium, jež bylo originálním diplomatickým (mezinárodně právním) řešením, normotvorbou sui generis i průběžnou (byť podmínkami omezenou) výkonnou mocí. Podstatné však bylo, že úsilí tehdejších orgánů zahraničního odboje směřovalo k obnovení ztracené reálné ústavnosti založené Ústavou ČSR 1920.“*⁵⁴ Za zmínku stojí i úsilí domácího odboje již na počátku války v předstihu připravit zásady pro reformu státní moci v poválečném Československu. Šlo o tzv. ideový program „Za svobodu“ vypracovaný v akčním výboru odbojové organizace Petiční výbor věrni zůstaneme v letech 1940 – 1941 ve spolupráci s odborníky i mimo uvedený výbor.⁵⁵ V části věnované obnově

⁵⁴ KLÍMA, Karel.: *Ústavní právo*, 2. rozšířené vydání, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., Plzeň. 2004. s. 132-133

⁵⁵ Za svobodu. Do nové Československé republiky. Nákladem Dělnické akademie v Praze, Praha 1945, s.19

demokratického státu je v článku 23 mj. uvedeno: „*Příkladem důsledné demokracie je, aby spojovala co nejvyšší míru svobody s nejvyšší mírou rovnoprávnosti a zjednávala rovnováhu v poměru mezi jednotlivcem a společností. Základnou tohoto úsilí je uznání hodnoty člověka, lidské osobnosti; z toho vzniká demokracii povinnost povznést každého člena společnosti k lidské důstojnosti.*“⁵⁶ V článku 55 je pak vysloven požadavek, aby „... každý občan „*prací uživil sebe i svou rodinu, lidsky důstojně a na úrovni naší doby* ...“⁵⁷

Po skončení války byla v souladu se zahraničním londýnským odbojem obnovena účinnost Ústavy z roku 1920 se změnami danými ústavními dekrety prezidenta republiky a ústavními zákony. Současně probíhaly práce na přípravě ústavy nové, které se vyhrtyly do rozporů ohledně základní koncepce politického charakteru státu. Nakonec byl přijat komunistický návrh známý jako Ústava 1948 (tzv. 9. května).⁵⁸ Ústava byla kompromisem dvou koncepcí, a to koncepce o zachování principů z ústavy 1920 a koncepce nástupu k socialistickému vývoji státu s ovlivněním sovětským vývojem.⁵⁹

Ústava 1948 coby třetí ústava na našem území po roce 1918 představovala na jedné straně již podstatně obsažnější katalog lidských práv ve srovnání s předchozím dokumentem, na straně druhé však zároveň znamenala přechod od liberální demokracie k demokracii lidové a socialistickému zřízení, což samo o sobě zakládá poněkud odlišný elementární koncept lidské důstojnosti, než který se ve sledovaném období již začal projevovat v tradičních demokratických státech.

Ani tento ústavní dokument proto neobsahuje žádné ustanovení explicitně hovořící o lidské důstojnosti. Zároveň však, obdobně jako Ústava 1920, zakládá některé významné aspekty tohoto principu a obsahuje tak některé jejich komponenty. Vzhledem k již výše konstatovanému příklonu k socialistickému pojetí státu

⁵⁶ Tamtéž s. 54-55

⁵⁷ Za svobodu. Do nové Československé republiky. Nákladem Dělnické akademie v Praze, Praha .1945. s.98

⁵⁸ Ústavní zákon č. 150/1948 Sb.ze dne 9. května 1948 Ústava Československé republiky. Portál Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR. Dostupné z:www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html

⁵⁹ ZIMEK, Josef. *Ústavnost a český ústavní vývoj*. 4., nezměň. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010. 179 s. Edice učebnic PrF MU; č. 452.s.142. ISBN 978-80-210-5255-0.

nacházíme těžiště reflexe lidské důstojnosti především v oblasti práv sociálních, kdy je zároveň z větší části opomenuta dimenze osobnostní a obecně civilně právní.

Největší koncentrace ustanovení obsahují aspekty lidské důstojnosti v sociálním významu. Jsou proto soustředěna v 1. kapitole nazvané práva a povinnosti občanů v §§ 26-29, kde jsou formulovány některé klíčové zásady sociální dimenze lidské důstojnosti ať již v podobě ochrany těhotných žen či mladistvých při práci, důstojných pracovních podmínek, práva na odpočinek, i některých dalších základních práv. Sociální dimenze lidské důstojnosti která v Ústavě 1920 nebyla vůbec obsažena, tak zde nachází klíčové uplatnění a nesporně představuje nejvýznamnější oblast lidské důstojnosti v této ústavě obsažené. Přesto však ještě nelze tento dokument označit za dokument zakládající a komplexní úpravu lidské důstojnosti, neboť kromě výše popsané sociální dimenze zůstávala úprava nadále strohá, a to i v implicitním rozměru. Na druhé straně výkon základních práv, rovněž zajištěných ústavou, byl zásadním způsobem vůči jednotlivcům porušován i nejen zákony, ale i podzákonnými normami, takže řada práv byla jen formálně deklarována bez skutečné ochrany. V této oblasti tak docházelo i k hrubému porušování důstojnosti lidí.

Ústava z roku 1960, nazývaná socialistická,⁶⁰ zakotvila základy politické, ekonomické a společenské soustavy po vzoru sovětské ústavy z roku 1936. Uvedený dokument obsahoval v hlavě druhé v čl. 19 – 32 nejrozsáhlejší katalog lidských práv na našem území od roku 1918. Zároveň však již plně orientovaný na socialistickou koncepci vrcholného lidskoprávního dokumentu, a to včetně důsledků systematických. Tato skutečnost tak ve své podstatě především dále posílila rysy, které již byly založeny Ústavou 1948, tj. sice další posílení ustanovení sociálních práv, které se staly již absolutní dominantou nejen z hlediska reflexe lidské důstojnosti, ale i z hlediska koncepce tohoto katalogu lidských práv jako celku. Tomu odpovídá i skutečnost, že ustanovení o sociálních právech jsou v čele tohoto dokumentu jako celku.

To se projevuje již v úvodních člancích předmětného dokumentu, ale zejména pak ve formulaci konkrétních objektivních hodnot i subjektivních práv v hlavě druhé v čl. 19 - 32. Lidská důstojnost není ani zde nikde formulována explicitně, přičemž však koncepce sociálních práv v této ústavě opět plně napovídá skutečnosti, že

⁶⁰ Ústava Československé socialistické republiky. Státní pedagogické nakladatelství, Praha. 1960. s. 76.

sociální práva představují nosnou kategorii lidských práv v tomto dokumentu a lidská důstojnost je vnímána právě prostřednictvím jejich existence, tj. lidská důstojnost je redukována především na její sociální dimenzi. I zde proto můžeme konstatovat značnou nevyváženost v zakotvení těchto hodnot a práv, neboť, jak jsem již konstatovala, explicitní vyjádření nadále chybí a z analytického hlediska se implicitně setkáváme pouze se zmíněnou sociální dimenzí lidské důstojnosti. To tak samo o sobě opravňuje k tvrzení, že ani Ústava z roku 1960 nebyla dokumentem, který by směřoval k ucelené ochraně této klíčové ústavní hodnoty.

K uvedeným aspektům nutno samozřejmě připomenout ještě fakt výrazného rozporu ústavy *de iure* a *de facto* v tomto období, kdy faktická podoba ústavně aprobovaných hodnot se výrazně odlišovala od podoby normativní. Jinými slovy: Pokud normativní zakotvení nebylo komplexní, jeho faktická podoba byla pak ještě více vzdálená reálnému naplňování ústavních kautel lidské důstojnosti jako takové. Důvodem je na jedné straně hrubé potlačování autonomie jednotlivce z mocenských pozic totalitárního státu minulého režimu, které bylo pojmově zcela neslučitelné s akceptací a garancí lidské důstojnosti v uvažovaném významu. Na druhé straně pak bylo patrné rovněž to, že velkoryse formulovaná sociální práva zůstávala právy pouze normativní deklaratorní kategorií, neboť řadu z nich stát nemohl ekonomicky zajistit. Jinými slovy tak nedocházelo k naplňování ani té části ústavně zakotvené lidské důstojnosti, která naplněna mohla být, či dokonce dle ústavní dikce měla být.

Celkově tak možno shrnout, že pojem lidské důstojnosti je sám o sobě v našem ústavním systému spojen až s obdobím demokratizace státu po roce 1989, kdy se s ním poprvé setkáváme až v ústavním zákoně č. 23/1991, který ještě za období České a Slovenské federativní republiky uvozoval Listinu základních práv a svobod a stavěl ji do pozice nejvyššího ústavního dokumentu. Do té doby se v našem ústavním systému s tímto pojmem explicitně nesetkáváme, což je dáno historickou etapizací v době přijetí Ústavy 1920, politickým směřováním v případě Ústav 1948, 1960. Jakkoliv byly zejména komponenty sociální roviny lidské důstojnosti výše uvedeným způsobem v těchto ústavách vyjádřeny, vzhledem k nastíněným skutečnostem je nelze považovat za naplnění proto možno bez nadsázky konstatovat, že zakotvení lidské důstojnosti a jejich atributů je skutečně v podstatě ryze novodobým fenoménem našeho ústavního vývoje.

Po složitých jednáních spojených i s problémy danými federativním uspořádáním státu došlo 9. ledna 1991 ke schválení Ústavního zákona, kterým se

uvozuje Listina základních práv a svobod jako ústavní zákon Federálního shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky.⁶¹ Listina vycházela především z Všeobecné deklarace lidských práv z roku 1948, Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (1966), Mezinárodního paktu o ekonomických, sociálních a kulturních právech (1966), Evropské konvence o ochraně práv člověka a základních svobodách (1950), Evropské sociální charty, ale také z československé ústavy z roku 1920.

Po rozpadu federace byl další osud Listiny nejednoduchý. Vedl se totiž boj o to, zda její obsah má být transformován (nebo transponován) přímo do ústavy České republiky, a tím o budoucí osu Listiny vůbec. Politická jednání nakonec vedla ke kompromisu, podle něhož se nestala součástí Ústavy (nebyla do ní transformována ani nebyla výslovně prohlášena za její součást), byla však prohlášena za součást „ústavního pořádku České republiky“, není tedy Ústavou výslovně označena jako zákon ústavní. Ústavní soud však nikdy nevyslovil pochybnosti a Listinu implicitně již od svého prvního nálezu považoval za ústavní zákon. Obdobný postoj zaujal i Parlament, když dosud v jedinou změnu Listiny provedl nikoliv obyčejným, ale ústavním zákonem. Listina tak získala *via facti* natrvalo postavení ústavního zákona.⁶²

5.2. Lidská důstojnost v současném ústavním systému České republiky

Těžištěm normativního zakotvení je v každém případě Listina základních práv a svobod, která představuje klíčový ústavní dokument zakládající postavení lidské důstojnosti v našem právním řádu.

⁶¹ Ústavní zákon č.23/1991 Sb.

⁶² MIKULE Vladimír, SLÁDEČEK Vladimír. *Listina základních práv a svobod a její osudy. Teoretické problémy práva na prahu 21. století*. Ed.A. Gerloch. Univerzita Karlova v Praze. Nakladatelství Karolinum, s. 115-134.

Lidská důstojnost se takto manifestuje na několika místech Listiny základních práv a svobod, a to v různých souvislostech. Níže se pokusím o jejich základní klasifikaci a vymezení jejich elementárních rysů.

Základním klasifikačním kritériem je rozlišování lidské důstojnosti na podobu absolutní a relativní. Její absolutní pojetí lze chápat jako zakotvení lidské důstojnosti coby konkrétní hodnoty o určitém obsahu stojícím bez přímé vazby k hodnotám jiným. V tomto ohledu je pak možné lidskou důstojnost dále klasifikovat ve dvou základních podobách, a to sice jako ústavněprávní princip a jako konkrétní základní práva Listinou chráněná.

Hovoříme-li o lidské důstojnosti jako o ústavněprávním principu, je nutné jej chápat jako jeden z nejvýznamnějších principů v naší ústavnosti obsažený a dopadající na veškeré skupiny základních práv chráněných Listinou. Lidská důstojnost je v tomto ohledu jedním ze základních měřítek, jejichž optikou je hodnocena tvorba i aplikace práva, neboť představuje jakousi imanentní dimenzi samotného lidství, která je naplňována pomocí jednotlivých kategorií základních práv.

U kategorie práv status negativus se to projevuje vymezením oblastí, do nichž nesmí být zasahováno, aniž by tím zároveň nebyla ingerována důstojnost člověka. Samotný princip nedotknutelnosti osoby a jejího soukromí je totiž velmi úzce spjat právě s nedotknutelností lidské důstojnosti, neboť nedotknutelnost osoby lze v mnoha různých kontextech chápat rovněž jako nedotknutelnost důstojnosti člověka a jeho základního životního prostoru.⁶³

V případě práv politických, která náleží do kategorie status activus, je důstojnost spjata s realizací svobody projevu, která je jedním ze základních principů veškerých politických práv Listinou zakotvených. Jen stěží si lze představit člověka a jeho důstojnost bez možnosti svobodného projevu svých názorů, tj. svobodu projevu v širším významu (zahrnující i právo shromažďovací, volební, petiční atd.). Svobodu projevu lze tedy chápat jako jeden z projevů lidské důstojnosti, resp. jako jednu z nutných podmínek pro její naplnění.

⁶³ STRASSER, M. Obraz člověka v současné diskuzi o lidských právech. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 1999, č. 7, s. 316-322.

V případě práv sociálních, která náleží do kategorie status positivus, je důstojnost mimořádně významným řídicím principem především v tom ohledu, že sociální práva realizovaná aktivní činností státu jsou nástrojem k zajištění lidsky důstojného života těm, kdo si jej nedokáží zajistit sami vlastními schopnostmi. Lze říci, že právě v této kategorii se lidská důstojnost manifestuje nejsilněji a netypičtěji, přičemž stát zde stojí v pozici jejího aktivního garanta.

Máme-li pak hovořit o úloze principu důstojnosti v kategorii status pasivus, jenž představuje skupinu povinností státem ukládaných jednotlivcům, je nutno je chápat především v propojení s již zmíněnou kategorií status negativus. Důvodem je především skutečnost, že povinnosti nesmí ingerovat oblast nedotknutelnost člověka garantovanou osobními právy, kdy povinnosti tedy nesmí zasáhnout do těch dimenzí lidské osoby, jimiž by došlo k neoprávněné ingerenci hodnot takto chráněných (kupř. zákaz nucených prací, domovní svoboda atd.).

Z uvedeného tak vyplývá, že ústavní princip lidské důstojnosti se manifestuje v různé míře ve všech kategoriích základních práv Listinou zaručených, a představuje tak jeden z nejvýznamnějších principů Listiny jako celku, který zároveň směřuje k ochraně nejvýznamnějších hodnot Listinou zakotvených.

Druhým absolutním významem principu lidské důstojnosti je jeho pojetí coby základního práva Listinou explicitně zakotveného. To lze pak ještě rozlišovat ve třech základních významech dle věcného základu, a to sice ve významu občanskoprávním (ochrana osobnosti), trestněprávním a dále sociálním. Uvedené členění pochopitelně není jediné možné, z pohledu věcných kategorií však je lze považovat za nejvýstižnější, a proto se jej v této práci přidržím a na jeho základě se pokusím o základní klasifikaci.

5.2.1. Občanskoprávní dimenze lidské důstojnosti

První kategorií absolutního členění lidské důstojnosti z hlediska jejího chápání coby základního práva je hledisko občanskoprávní. Jeho těžištěm je v Listině čl. 10 odst. 1, dle kterého: „ má každý právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno.“⁶⁴ Je

⁶⁴ Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb. o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

samozřejmě, že samotný pojem lidské důstojnosti zde nemá nutně ryze občanskoprávní postavení a lze jej nepochybně chápat širěji, avšak v kontextu celého uvedeného ustanovení lze právě občanskoprávní význam vnímat jako stěžejní, a takto jeho význam chápu i v této práci.⁶⁵

Uvedené ustanovení lze klasifikovat do dvou kategorií, a sice zakotvení lidské důstojnosti stricto sensu a zakotvení jednotlivých komponent, které by bylo pod pojem lidské důstojnosti možné podřadit. Bez větších pochybností lze totiž konstatovat, že rovněž ostatní hodnoty Listinou v uvedeném ustanovení zmíněné náleží k atributům právě lidské důstojnosti.

Nejprve se budeme zabývat zakotvením lidské důstojnosti v jejím explicitním vyjádření. Listina uvedený pojem samozřejmě nijak blíže nevysvětluje, a jeho interpretace proto náleží především judikatuře, a to s ohledem na předmět našeho zkoumání pak zejména judikatuře ústavního soudu ČR.

Ten kupř. ve svém nálezu II. ÚS 2268/07 konstatoval, že :“...lidská důstojnost je přiřazena k nadpozitivním hodnotám ve smyslu čl. 9. odst. 2 Ústavy a dále se zde uvádí, že respekt a ochrana lidské důstojnosti a svobody je nejvyšším a nejobecnějším účelem práva.“⁶⁶ Je s ní spojen nárok každé osoby na respekt a uznání jako lidské bytosti, z něhož plyne zákaz činit z člověka pouhý objekt státní vůle anebo zákaz vystavení osoby takovému jednání, které zpochybňuje její kvalitu jako subjektu.

V témže nálezu pak ÚS doplnil, že byla-li státní správa v pojetí formálního právního státu přísně vázána na zákon ve formálním smyslu, vyznačuje se materiální ústavní stát svým přitakáním nadpozitivním hodnotám (ve smyslu čl. 9 odst. 2 Ústavy České republiky), jakými jsou lidská důstojnost, svoboda, spravedlnost, které představují podstatné náležitosti demokratického právního státu.

Z uvedené dikce tak jasně vyplývá nadpozitivní chápání lidské důstojnost předmětnou judikaturou, která ji řadí k absolutně rigidním hodnotám právního řádu, jež mají axiomatickou povahu a jsou východiskem nejen pro pozitivní právo jako

⁶⁵ Doktrinárně je rovněž toto právo chápáno jako reflexe práva na soukromý život, jenž působí jako zákaz zasahování do osobní soukromé sféry jednotlivce. Srov. K tomu např. Wagnerová, E. a kol. Listina základních práv a svobod. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 282 an.

⁶⁶ ČESKO. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. xxv, s. 282. Kodex. ISBN 978-80-7357-750-6.

celek, ale i pro jeho elementární součást nejvyšší právní síly, kterou je ústavní pořádek ČR.

K tomu však nutno doplnit, že uvedené pojetí lidské důstojnosti, které má svoji analogii v německé judikatuře, je v našich podmínkách přijímáno jen částečně, na což je občas doktrinárně upozorňováno : „Je namístě dodat, že lidská důstojnost je např. v německém pojetí opravdu nezpochybnitelnou základní hodnotou tamního ústavního pořádku, tj. objektivního práva, která nesmí být zákonem ani judikaturou omezována a ani vyvažována jinými právy a zájmy. Lze říci, že takto je lidská důstojnost interpretována jen částí naší judikatury. Na obhajobu prvně traktovaného názoru lze mj. uvést, že do jisté míry společná zkušenost Čechů a Němců s totalitním režimem opravňuje k příklonu k variantě chápání lidské důstojnosti jako základní, neomezené hodnoty, tvořící základ našeho ústavního pořádku.“⁶⁷

Jiným významným nálezem interpretační povahy ve vztahu k uvedenému pojmu je náleží IV. ÚS 412/04, dle kterého: „... z ústavního pořádku proto plyne, že pojem lidské důstojnosti je co do rozsahu mnohem širší, než je rozsah tohoto pojmu v občanském zákoníku.“⁶⁸ (zejm. § 11 násl. občanského zákoníku). Strohá a nedostatečná úprava obsažená v civilním kodexu se soustřeďuje jen na otázky ochrany osobnosti a ex definitione poskytuje ochranu v horizontálních vztazích v situacích, kdy dochází k interferencím při výkonu práv jinými osobami (např. při výkonu svobody projevu). Působení ústavních garancí je však mnohem intenzivnější ve vztazích vertikálních, tj. ve vztazích stát - jednotlivce. Dle Nálezu Ústavního soudu je třeba: „...považovat za vertikální vztahy i ty věci, které soud projednává v tzv. řízeních nesporných, tj. v řízeních, která může zahájit i bez návrhu. Jinak řečeno, jde o věci, v nichž převažuje veřejný zájem nad zájmem jednotlivce. V těchto vertikálních vztazích se uplatňují všechna základní práva jako přímo aplikovatelná práva, která statní moc přímo zavazují. Jejich výklad musí být, jak svrchu uvedeno, prováděn v hranicích vymezených lidskou důstojností. S člověkem nelze manipulovat jako s věcí. Jinými slovy, v žádném aplikačním postupu, ani v žádném

⁶⁷ ČESKO. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. xxv, s. 283. Kodex. ISBN 978-80-7357-750-6.

⁶⁸ ČESKO. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. xxv, s. 291. Kodex. ISBN 978-80-7357-750-6.

individuálním či v normativním aktu veřejné moci nesmí být obsaženo nic, co by porušovalo základní práva vyložená v hranicích lidské důstojnosti“⁶⁹

Rovněž toto pojetí tak chápe lidskou důstojnost jako nadpozitivní hodnotu, která je sama o sobě referenčním kritériem zásahů do základních práv a nepodléhá tedy testu proporcionality či jinému poměřování s případnými konkurenčními ústavními hodnotami⁷⁰.

Judikatura se zároveň převážně vyhýbá pokusům o definici, či alespoň přesnější explikaci uvedeného pojmu, což samozřejmě koresponduje s judiciálním rozměrem v jiných státech i nadstátních soudních orgánech. Chápání uvedeného pojmu je tak často spíše předmětem jakéhosi „předporozumění“ či citace různých výšečí jiné judikatury než nějakou ucelenou judiciální koncepcí.

Pokud jde o ostatní pojmy zmíněného ustanovení, i zde je těžištěm jejich interpretace především judikatura. Jak vyplývá kupř. z nálezu I. ÚS 453/03, „...čest je také integrální a důležitou součástí důstojnosti člověka. Formuje rovněž základ mnoha rozhodnutí činěných členy demokratické společnosti, která jsou fundamentální pro její dobré fungování.“⁷¹ Čest hraje roli ve vztazích jako např. koho zaměstnavatel zaměstná, resp. pro koho pracovník chce pracovat, je rozhodující při úvaze o tom, kdo má postoupit do vyšších pracovních či funkčních pozic, čest je důležitá pro rozhodnutí o tom, s kým navázat obchodní vztahy nebo komu bude dán hlas v politickém životě. Je-li jednou čest pošpiněna neopodstatněným obviněním vyjádřeným veřejně, a tím spíše v médiích, může být pověst a čest osoby poškozena navždy a zvláště pak v situaci, není-li dána možnost rehabilitace. Pokud taková situace nastane, prohrává jak osoba sama, tak i společnost. A právě proto nelze vycházet z toho, že ochrana pověsti, resp. cti, je záležitostí důležitou pouze pro dotčeného jednotlivce, případně jeho rodinu. Z těchto důvodů je ochranu pověsti, resp. cti, třeba vnímat i jako ochranu veřejného statku.

⁶⁹ ČESKO. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. xxv, s. 291. Kodex. ISBN 978-80-7357-750-6.

⁷⁰ Rovněž pojetí v judikatuře ESLP není zcela jednotné. K tomu srov. Wagnerová, E., cit. Dílo, s. 283.

⁷¹ ČESKO. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. xxv, s. 290. Kodex. ISBN 978-80-7357-750-6.

Základní právo na čest se uplatňuje ve více sférách. Jde o soukromou sféru, sféru společenskou, občanskou a profesionální, přičemž poslední tři lze označit za sociální sféru. V první sféře jde vlastně o ochranu soukromí, v jehož rámci se nepochybně také uplatňuje i právo na čest. Zásadně je věcí každého, co a v jakém rozsahu z této sféry uvolní jako informaci pro okolní svět. Jinými slovy, v tomto segmentu zpravidla platí informační sebeurčení, do kterého nelze zvenčí vstupovat.

Vrstva společenská, občanská a profesionální reflektují sociální povahu základních práv, resp. odrážejí fakt, že jednotlivec žije ve společenství a vstupuje s ostatními jeho členy do komunikace a skrze své chování, ba dokonce skrze své samotné bytí, ovlivňuje ostatní členy společenství.

V tomto druhém pásmu nelze trvat na naprostém informačním sebeurčení, jinými slovy lze do tohoto pásma za určitých podmínek vstupovat. Sociální sféry tak mohou být narušeny proporcionálními vstupy uskutečňovanými za účelem ochrany zájmů společenství. Protože právo na osobní čest a dobrou pověst garantované čl. 10 odst. 1 Listiny (Úmluvou toto právo samostatně garantováno není) není omezitelné obyčejnými zákony, jejichž účel by Listina stanovila v podobě veřejných statků (tak jako např. u svobody projevu), je třeba potenciálně možná omezení tohoto práva hledat v kategorii imanentních omezení, tj. omezení plynoucích přímo z ústavního pořádku samotného. Takovéto imanentní omezení základního práva na čest lze nalézt i v požadavku ochrany svobodného projevu, který je také ústavně chráněn (viz shora)⁷².

Ústavní soud se tak zde snaží vypořádat nejen s jednotlivými obsahovými komponenty cti a dobrého jména, ale rovněž i s jejich normativním postavením ve smyslu vymezení ústavní pozice pro případné ústavní kolize. Jak si rovněž ústavní soud správně všímá, je čest a dobré jméno součástí pojmového základu lidské důstojnosti, a stojí tedy nejen jako samostatná hodnota, ale i jako součást pojmu lidské důstojnosti v obecném pojetí.

Nutno si rovněž povšimnout, že výše uvedené zakotvení práva na lidskou důstojnost i jeho dílčích komponent náleží mezi práva, u nichž Listina výslovně nepřipouští možnost jejich omezení. To však příliš nekorresponduje s (nutným)

⁷² Srov. k tomu náleží I. ÚS 453/03.

náhledem v judikatuře, kde přirozeně dochází k poměřování lidské důstojnosti kupř. svobody projevu, jak vyplývá z četné judikatury týkající se těchto ústavních kolizí⁷³.

Na první pohled hypoteticky inkonzistentní chápání lidské důstojnosti je nutno interpretovat důsledným využitím ústavních kautel, díky kterým pak již dává lepší smysl. Jde o to, že obsah pojmu lidská důstojnost nutno chápat ve dvou základních významech, a sice v onom absolutně rigidním, který představuje nedotknutelnou hodnotu nadpozitivního významu a který hájí nejzákladnější atributy důstojnosti lidské existence, a zároveň ve flexibilnějším, která již sama o sobě poměřování s ostatními ústavně garantovanými hodnotami podléhá, a která směřuje k dílčím aspektům chráněným pozitivním právem.

Nutno zároveň podotknout, že uvedené pojetí lidské důstojnosti náleží do nedotknutelnosti duševní složky člověka, byť má samozřejmě přesahy i do jiných složek takto formulované nedotknutelnosti. Příslušnost k interakčnímu rámci status negativus z pohledu vztahu orgánů veřejné moci a jednotlivce je však zcela zřejmá a seznatelná.

Nyní se blíže zaměřím na obsah vymezený čl. 10 odst. 2 Listiny, který je s lidskou důstojností provázán samotnou podstatou nedotknutelnosti soukromí a rodinného života. Pakliže vyjdeme z klasifikace práv status negativus na nedotknutelnost fyzickou, duševní a nedotknutelnost soukromí, lze právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do rodinného života chápat tedy především jako součást nedotknutelnosti soukromí, přičemž však zároveň jsou zde nepopíratelné též aspekty práva na nedotknutelnost fyzickou a duševní, která je tímto ustanovením nepochybně rovněž chráněna.⁷⁴

Soukromím se rozumí životní prostor člověka, do kterého nikdo nesmí bez souhlasu jedince či bez dovolení zákona zasahovat, získávat o něm informace, či jiným způsobem jej narušovat. Nikde však není ani v tomto případě na ústavní úrovni vysvětleno, jaký je zde normativní význam pojmu rodina a rodinný život.⁷⁵

⁷³ Srov. např. nález Pl. ÚS 2/10.

⁷⁴ K nedotknutelnosti člověka a jeho klasifikaci blíže např. Klíma, K. a kol. Praktikum českého ústavního práva. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 266an.

⁷⁵ Doktrinálně bývá otázka práva na soukromí ve spojení s rodinným životem řazena jako jedna ze subkategorií práva na soukromí, avšak zpravidla bez bližšího rozpracování a diferenciaci mezi kategoriemi osobní soukromé sféry a rodinné soukromé sféry, tj. kde končí osobní sféra jednotlivce a začíná sféra rodiny, či jak je řešen případný konflikt mezi „právy v rámci rodinného života“ a ryze autonomními právy jednotlivých členů rodiny, což jsou kategorie, které se mnohdy nemusí překrývat.

V jednoduchém právu chápeme rodinu jako pokrevně svázanou skupinu osob, přičemž stejně tak se může jednat o osoby spojené manželstvím či adopcí.⁷⁶ V užším slova smyslu vycházejícím ze zákona o rodině je rodina tvořena vztahem mezi rodiči a dětmi. Funkce rodiny v sociologickém významu jsou především reprodukční, sociálně ekonomická, kulturně výchovná, sociálně psychologická a emocionální⁷⁷.

Pokud jde o konkrétní formy ústavně povolených zásahů do rodinného života, lze je klasifikovat z mnoha různých pohledů a pomocí různých kritérií. Podle právních odvětví lze tak kupř. členit zásahy na civilněprávní (např. rozhodování o vyživovací povinnosti mezi členy rodiny, řízení o omezení rodičovské zodpovědnosti aj.), administrativně právní (např. dle přestupkového zákona: „Přestupku se dopustí ten, kdo ponechá nezletilé dítě bez náležitého dozoru přiměřeného jeho věku, rozumové vyspělosti, popřípadě zdravotnímu stavu, a tím jej vystaví nebezpečí vážné újmy na zdraví“⁷⁸), či trestněprávní (např. „Kdo bez souhlasu těhotné ženy uměle přeruší její těhotenství, bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až osm let.“⁷⁹).

Máme-li hovořit o dalších občanskoprávních (civilněprávních) aspektech garancí lidské důstojnosti v Listině, je nutné nesporně zmínit rovněž kupř. čl. 8 odst. 6 Listiny, který stanovuje podmínky pro převzetí či držení osoby v ústavní zdravotnické péči bez jejího souhlasu, což je občas rovněž nazýváno zdravotnickou detencí⁸⁰. Částečně odlišná je zde povaha uvedeného ustanovení, která kromě složky psychické nedokutelnosti zahrnuje i složku fyzickou, přičemž na rozdíl od ostatních ustanovení čl. 8 směřuje pouze k dimenzi civilněprávní, nikoliv trestněprávní. Je poměrně jasně seznatelnou skutečností, že právě nucené omezení osobní svobody

Blíže k základní klasifikaci soukromí a práva na jeho nedotknutelnost např. Wagnerová, E., cit. dílo, s. 280an.

⁷⁶Blíže podústavní reflexi tohoto pojmu v občanském zákoníku a souvisejících předpisech např. in Klíma, K. a kol. Komentář k Ústavě a Listině. 2. díl. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 1250n.

⁷⁷Kromě právního vymezení můžeme rodinu chápat samozřejmě i v sociologickém významu, který je založen na vymezení jejích sociálních funkcí, mezi kterými je klíčová funkce ekonomická, výchovná, biologická a reprodukční. K tomu srov. Klíma, K. a kol. Komentář k Ústavě a Listině. 2. díl. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. s. 1251.

⁷⁸Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, § 28 odst. 1 písm c)

⁷⁹Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 159

⁸⁰Srov. kupř. Wagnerová, E., cit. Dílo, s. 246.

představuje bezprostřední ingerenci lidské důstojnosti, aniž by nutně muselo mít trestněprávní povahu.

Nepochybně by bylo možno identifikovat i další základní práva v Listině, jež jsou explicitně formulovanou variantou lidské důstojnosti ve smyslu základního práva. Pro účely této práce však postačuje výše konstatovaná formulace.

5.2.2. Trestněprávní dimenze lidské důstojnosti

Druhou dimenzi absolutního zakotvení lidské důstojnosti v Listině představuje dimenze trestněprávní. Přestože v rámci jednotlivých ustanovení v Listině nenalezneme přímý odkaz na pojem lidské důstojnosti, lze jej identifikovat z obsahu konkrétních ustanovení.

Patrně nejtypičtějším projevem je zde čl. 7 odst. 2 Listiny, jenž mj. zakazuje ponižující zacházení nebo trest. Samotná podstata ponižujícího jednání ze strany orgánů veřejné moci je úzce spjata se zárukou lidské důstojnosti stricto sensu, neboť ponížení je samo o sobě s podstatou lidské důstojnosti nutně zcela neslučitelné, neboť je lze samo o sobě považovat za snížení právě oné lidské důstojnosti, tedy ponížení ve smyslu jejího oslabení.

Ústavní soud ve svém nálezu I. ÚS 601/04 zdůrazňuje, že krutost a nelidskost zacházení či trestu není možné poměřovat podle předem daných měřítek, ale vždy s důkladným zvážením všech okolností případu. Obecně však lze mít za to, že nelidské a kruté zacházení či trest jsou vždy souhrou různých činitelů vyústujících v intenzivní fyzické a psychické strádání jedince. Samotný výkon byť dlouhodobého trestu odnětí svobody, pokud probíhá v prostředí respektujícím lidskou důstojnost, však sám o sobě není zacházením krutým či nelidským, jestliže není provázen dalšími závažnými (objektivními) nedostatky ve způsobu výkonu takového trestu, jak je v civilizovaném světě standardizován, či závažnými zdravotními a psychickými problémy na straně vězně.

Ústavní soud se zde tak přiklonil k chápání zákazu ponižujících praktik v individualizovaném významu, kdy záleží na konkrétní situaci, co již nutno považovat za případnou existenci ponižujícího jednání. Přirozeně ani zde judikatura nedává nějakou obecnou odpověď, a zaštiťuje se argumentem komparativním a opět

jakýmsi předpokladem předporozumění a konsensu na obecně sdílených hodnotách. Jakkoliv je uvedený přístup pochopitelně jen velmi málo ozřejmující podstatu uvedeného pojmu, platí zde z hlediska jeho možné definice či explikace totéž co v případě pojmu lidské důstojnosti stricto sensu, jak jsem již zmínila výše v textu. Tento přístup lze rovněž nesporně chápat jako vhodnější než přístup ryze pozitivistický, který by hledal odpověď v existující normativní úpravě.

5.2.3. Sociální dimenze lidské důstojnosti

Konečně třetí oblastí, v níž zcela zřetelně nacházíme ochranu lidské důstojnosti ve významu základního práva, je oblast práv sociálních. Těžištěm je zde hlava čtvrtá Listiny, jež obsahuje práva hospodářská, sociální a kulturní. Podstatou sociálních práv je především skutečnost, že stát se zavazuje k naplňování základních životních potřeb každému, kdo není schopen si tyto své potřeby uspokojit sám vlastní hospodářskou činností. Linie status positivus je zde velmi dobře zřetelná právě ve vazbě na aktivní činnost státu, která směřuje k naplňování těchto hodnot.

Lidská důstojnost zde stojí v roli jakéhosi klíčového motivu existence uvedených práv, kdy jejich cílem je zajištění lidsky důstojného života po stránce sociální každému jednotlivci, a s jistou další nadstavbou pak občanům ČR⁸¹. Přestože se tedy přímo právo na lidskou důstojnost v sociálním významu neobjevuje v hlavě čtvrté nikde v podobě explicitního vyjádření, lze je poměrně snadno identifikovat z jednotlivých formulací příslušných ustanovení. Tím může být kupř. zmíněný čl. 30 odst. 2 operující s pojmem „hmotná nouze“, jejíž existence by sama o sobě samozřejmě byla v rozporu s lidsky důstojným životem. Jiným příkladem může být čl. 28 Listiny, který zakládá právo na spravedlivou odměnu a uspokojivé pracovní podmínky, což je v obou případech rovněž požadavkem lidsky důstojného postavení zaměstnanců při výkonu závislé práce.

Vztah lidské důstojnosti a sociálních práv i jejich vzájemná role je tedy podle mého názoru nezpochybnitelný a je zcela zřejmé, že jednotlivá sociální práva jsou dalšími dílčími atributy lidské důstojnosti.

⁸¹ Srov. např. čl. 30 odst. 2 Listiny, který zaručuje existenční minimum každému, kdo se nachází ve stavu ohrožení svých základních životních potřeb, a čl. 30 odst. 1 Listiny, který zaručuje vyšší standard zabezpečení občanům ČR.

Poněkud složitější je však úvaha nad normativním postavením lidské důstojnosti v kontextu čl. 41 odst. 1 Listiny, dle něhož se většina práv v této hlavě obsažených je možné domáhat pouze v mezích zákonů, které tato ustanovení provádějí. K tomuto vztahu lze přistoupit z pozice přibližně dvou výkladů.

Tím prvním je nadřazení lidské důstojnosti nad systematické členění Listiny (s využitím jejího principiálního postavení, požadavku rovnosti v důstojnosti v čl. 1 Listiny – k tomu též dále, i existence lidské důstojnosti jako základního práva v čl. 10 Listiny), dle něhož pak omezení článkem 41 odst. 1 platí pouze v intencích konkrétního sociálního plnění, avšak požadavek zajištění lidsky důstojné existence (i její sociální dimenze) mu nepodléhá. Z toho by pak plynul závěr, že jednotlivých sociálních práv je sice možné se domáhat pouze v mezích prováděcích zákonů, avšak imperativ lidské důstojnosti tím nikdy nesmí být dotčen. Jinými slovy tak rozsah sociálních práv musí být vždy takový, aby jimi byla lidsky důstojná existence zajištěna, neboť ta sama o sobě klauzuli čl. 41 odst. 1 nepodléhá.

Druhým je chápání lidské důstojnosti v sociálním významu naopak v kontextu čl. 41 odst. 1, kdy by tedy lidskou důstojnost z hlediska sociálního bylo nutné nahlížet jako zaručenou pouze v mezích uvedeného ustanovení. To by znamenalo, že důstojnost v sociálním významu nemá postavení důstojnosti ve významu osobnostním či trestněprávním, a je sama o sobě limitována stejně, jako jsou limitována sociální práva. Jinými slovy by tak lidská důstojnost v sociálním významu měla postavení slabší než ve výše popsáných významech, a rozhodně by ji tak nebylo možné chápat jako nadpozitivní hodnotu příslušící k materiálnímu ohnisku ústavnosti chráněnému jako nezměnitelné.

Judikatura se k této problematice staví poměrně nejednoznačně. Lze říci, že explicitně se častěji přiklání k začlenění lidské důstojnosti v sociálním významu do obecného plnohodnotného rámce lidské důstojnosti coby nadpozitivní hodnoty, kdy právě za situace, kdy by došlo k ohrožení této hodnoty, nelze restrikcí sociálních práv akceptovat. Fakticky však častěji judikatura ve své podstatě připouští zásahy do důstojnosti v sociální oblasti přibližně ve stejných intencích, jako je tomu v případě zásahů do jiných sociálních práv⁸².

⁸² Srov. k tomu kupř nálezy ve věci zdravotnických poplatků a ostatních aspektů reformy veřejných financí před několika lety, Pl.ÚS 1/08 a Pl.ÚS 2/08.

Osobně se domnívám, že by zde nemělo být striktně rozlišováno mezi sociálním a osobnostním významem lidské důstojnosti, a spíše bych se přikláběla k jejímu chápání jako jednoho pojmu, který komplexně normativně působí z pozice různých komponentů, které tvoří jeho součást. Myslím si totiž, že obě dimenze jsou natolik provázané, že jakékoliv pokusy o diferenciaci nemají žádnou hlubší relevanci, a mohou sloužit spíše jako záminka ke zneužití z politických pozic.

5.2.4. Relativní význam lidské důstojnosti

Nyní se blíže zaměřím na relativní význam lidské důstojnosti, který je zakotven v čl. 1 Listiny. Dle něho jsou si lidé rovní v důstojnosti i v právech. Toto ustanovení tak přistupuje k hodnotě lidské důstojnosti z jiné pozice, a doplňuje tak absolutní hledisko o záruku rovnosti v dosahování této hodnoty, a navíc ve zobecňujícím významu bez diferenciaci na jakýkoliv subtyp důstojnosti jako takové.

Pokud tedy jednotlivá práva explicitně či implicitně představují záruky existence lidské důstojnosti v různých souvislostech a garance jejího zachování (civilněprávní, trestněprávní, sociální aj), rovnost v důstojnosti směřuje k zajištění její rovnoměrné saturace i mimo tyto kategorie. Právě toto pojetí lidské důstojnosti je velmi blízké pojetí německému, které staví důstojnost nad veškerá ostatní práva a ústavní hodnoty⁸³.

Doktrinálně je dovozováno, že za rovností v důstojnosti podle čl. 1 Listiny nestojí žádné subjektivní právo, ale představuje objektivní ústavní hodnotu, a to hodnotu nejvyšší. Lidská důstojnost tak nepůsobí jen jako obecný interpretační princip, ale představuje též objektivní ústavní hodnotu, která je nadřazena ostatním ústavním hodnotám a subjektivním právům⁸⁴.

V nálezu IV. ÚS 412/2004 ústavní soud konstatoval, že těžištěm ústavního pořádku České republiky je jednotlivce a jeho práva garantovaná ústavním pořádkem České republiky. Jednotlivec je východiskem státu. Stát a všechny jeho orgány jsou ústavně zavázány k ochraně a šetření práv jednotlivce. Pojetí naší ústavnosti se

⁸³ K tomu např. Wagnerová, cit. Dílo, s. 58 an.

⁸⁴ Srov. Wagnerová, cit. dílo, s. 60 an.

přítom neomezuje na ochranu základních práv jednotlivců (např. práva na život, zaručení právní subjektivity). V souladu s poválečnou změnou v chápání lidských práv (jež našla vyjádření např. v Chartě OSN či ve Všeobecné deklaraci lidských práv) se lidská důstojnost stala základní bází, z níž vychází interpretace všech základních práv, a která mimo jiné vylučuje, aby s člověkem bylo zacházeno jako s věcí.

V témže nálezu ústavní soud rovněž podotkl, že otázky lidské důstojnosti jsou v tomto pojetí chápány jako součást kvality člověka, součást jeho lidství. Garantování nedotknutelnosti lidské důstojnosti člověku umožňuje plně užívat svoji osobnost. Tyto úvahy stvrzuje preambule Ústavy České republiky, která deklaruje lidskou důstojnost jako nedotknutelnou hodnotu, stojící v základu ústavního pořádku České republiky. Stejně tak Listina základních práv a svobod garantuje rovnost lidí v důstojnosti (čl. 1) a garantuje subjektivní právo na zachování lidské důstojnosti (čl. 10 odst. 1)⁸⁵.

V nálezu č. 2268/07 pak Ústavní soud dovodil, že : „Lidská důstojnost jako hodnota je ukotvena v samých základech celého řádu základních práv obsažených v ústavním pořádku. Je s ní spojen nárok každé osoby na respekt a uznání jako lidské bytosti, z něhož plyne zákaz činit z člověka pouhý objekt státní vůle anebo zákaz vystavení osoby takovému jednání, které zpochybňuje její kvalitu jako subjektu.“⁸⁶

V základních intencích se tak ústavní soud přihlásil k pojetí lidské důstojnosti korespondující s německou judikaturou, kterou ve svých nálezech často cituje. Zároveň však tuto doktrínu nikdy nepropagoval do nějakých větších podrobností, a spíše tak využil již existujících judiciálních závěrů, z nichž některé sám začal používat. Jakkoliv se tedy tato doktrína v jeho judikatuře objevuje, nenáleží mezi kategorie, které by byly judikaturou ústavního soudu nějak markantněji rozšířeny nad rámec již dosaženého teoretického poznání.

Normativní rámec v Listině je pak samozřejmě dále rozpracováván jednotlivými podústavními odvětvími jednoduchého práva. Tato materie je velmi

⁸⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 14.10.2004, sp.zn. ÚS 412/04.

⁸⁶ ČESKO. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. xxv, s. 293. Kodex. ISBN 978-80-7357-750-6.

rozsáhlá a sama o sobě již není přímou součástí ústavního práva, a proto ji zmíním pouze okrajově.

5.2.5. Podústavní dimenze ochrany lidské důstojnosti

Jak již bylo řečeno, těžištěm civilněprávní ochrany lidské důstojnosti je občanský zákoník, jehož úprava představuje poměrně samostatnou a ucelenou oblast v podobě ochrany osobnosti. Judikaturou však bylo opakovaně konstatováno, že touto úpravou se rozhodně nevyčerpává podústavní provedení ústavněprávní dimenze ochrany důstojnosti lidské osobnosti.⁸⁷

V oblasti trestního práva lze hlavní oblasti prováděcí reflexe rozdělit do dvou částí. Tou první je zakotvení trestných činů představujících sankce za zásahy do lidské důstojnosti, kdy tak veřejná moc působí jako garant nedotknutelnosti lidské důstojnosti v horizontálních vztazích.

Druhou oblastí je potom úprava výkonu vazby a trestu odnětí svobody, jež do lidské důstojnosti pochopitelně rovněž významně ingerují, k čemuž existuje zejména pro oblast vazebního stíhání nesmírně bohatá judikatura na úrovni ústavního soudu i na úrovni Evropského soudu pro lidská práva. Lze říci, že právě vazební stíhání náleží v našich podmínkách k dlouhodobě velmi problematickým institutům, neboť faktické podmínky vazby nelze označit za uspokojivé, ať již pro přetrvávající přeplněnost věznic, dlouhodobé problémy spojené se šikanou a sexuálním násilím ve věznicích, přičemž prostředí je celkově téměř identické jako při výkonu trestu odnětí svobody, což je samo o sobě velmi negativní skutečností zejména pokud uvážíme naprosto rozdílné postavení člověka obviněného z trestného činu a člověka odsouzeného. Zatímco totiž v prvním případě samotná veřejná moc jasně deklaruje, že o vině daného jednotlivce doposud není rozhodnuto bez rozumných pochybností a může se tak jednat o situaci, kdy nakonec dojde ke zproštění obvinění, aniž by tím bylo ze strany orgánů veřejné moci cokoliv porušeno, v druhém případě se jedná o člověka již pravomocně odsouzeného. Již z logiky věci je proto zcela neudržitelný

⁸⁷ ŠTURMA, Pavel. Nedotknutelnost osobnosti podle Evropské úmluvy o lidských právech. *Právník*. 1992, roč. 131, č. 7, s. 613-626. ISSN 0231-6625.

stav, kdy podmínky omezení osobní svobody jsou v obou případech v podstatě shodné, resp. neutěšený stav vězeňského systému se úplně stejně dotýká jednotlivce v procesním stadiu obvinění jako jednotlivce již odsouzeného. Zejména vazební omezení osobní svobody je proto z hlediska současné právní úpravy, resp. nedostatečnosti jejich záruk, velmi výrazným deficitem v naplňování ústavních kautel.

V sociální oblasti lze identifikovat řadu předpisů jednoduchého práva, které specifikují jednotlivé sociální nároky a podmínky, za nichž je možné jejich plnění ze strany státu. Hodnocení je zde velmi obtížné přinejmenším již z toho důvodu, že dochází k velmi častým změnám ve výši předmětných částek i podmínkách jejich plnění. Ústavní soud postupně opustil svoji původní doktrínu zdrženlivosti v oblasti přístupu k sociálním právům, a opakovaně svoji judikaturou korigoval zákonnou úpravu v této oblasti, což je přijímáno v odborné veřejnosti nejednoznačným způsobem. Ve vztahu k předmětu této práce je však především zajímavé, že právě argument lidskou důstojností a její ochranou byl mnohdy tím klíčovým, jenž ústavní soud pro obhajobu tohoto svého postupu použil⁸⁸.

Máme-li hodnotit samotné normativní zakotvení lidské důstojnosti v Listině, lze je chápat jako dostatečné a poměrně komplexní, s kombinací různých prvků této hodnoty. Vzhledem ke stupni její obecnosti je však samozřejmé, že nosnou úlohu zde hraje judikatura ústavního soudu, která vymezuje konkrétní obsah jednotlivých předmětných ustanovení, a to způsobem, který jsem výše v základních intencích naznačila. Poměr normativního zakotvení a judiciální interpretace je tak zde na standardní ústavní úrovni a lze jej považovat za vhodný.

5.3. Vybrané problémy dotýkající se lidské důstojnosti v České republice

V této kapitole se zaměřím podrobněji na některé vybrané problémové okruhy týkající se lidské důstojnosti v naší současné ústavnosti, resp. na oblasti, kde

⁸⁸ Srov. k tomu zejm. databázi nálezů a usnesení ústavního soudu nalus. Patrný je určitý posun i v období od nálezů týkajících se zdravotnické reformy, jež do značné míry odstartovaly intenzifikaci judiciálního zaměření ústavního soudu k této materii.

výše popsané ústavní kautely nejsou dostatečně aplikovány, či kde existují významnější diskursivní problémy týkající se jejich interpretace. Tyto problémy nalézáme prakticky ve všech oborech lidské činnosti. Oblasti, ve kterých dochází k porušování lidské důstojnosti nejčastěji a zároveň jsou tato porušení nejkřiklavější jsou obory trestního soudnictví, sociálního zabezpečení, zdravotnictví. Případy porušení lidské důstojnosti v těchto oblastech jsou o to závažnější, že oběti tohoto porušování lidské důstojnosti jsou znevýhodněné nebo mají sníženou možnost se tomuto porušování účinně bránit.

5.3.1. Trestněprávní rovina

Jak jsem již naznačovala v předchozí kapitole, považuji za největší deficit zakotvení lidské důstojnosti v našem právním řádu v současnosti oblast trestněprávní, resp. zejména oblast výkonu trestu odnětí svobody a výkonu vazby. Základní problémové okruhy je možno v této souvislosti identifikovat přinejmenším dva. Tím prvním jsou nedostatečné normativní záruky na úrovni jednoduchého práva ve spojení s nedůsledně prosazovanou zásadou prozařování ústavněprávních kautel k jejich interpretaci, tou druhou pak navíc ještě nedostatečné uplatňování alespoň oněch minimálních garancí, které současné jednoduché právo poskytuje, čímž dochází k rozporu mezi podobou dané úpravy *de iure* a *de facto*.

Především tedy nutno konstatovat, že lze identifikovat úzkou souvislost se zákonnou úpravou v oblasti trestního práva. Listina základních práv a svobod chrání základní lidská práva a svobody. Stejně tak je tomu i v případě trestního práva, které ovšem za určitých zákonem stanovených okolností a v zákonem stanovených případech znamená průlom do základních lidských práv a do nedotknutelné sféry osobní svobody jednotlivce zaručených Listinou základních práv a svobod. K tomuto průlomu dochází v případě, že se pachatel dopustil protiprávního činu, kterým ohrožuje nebo porušuje některý z právních statků, které trestní právo chrání. Dále musí jít o čin trestný, který vykazuje znaky uvedené v trestním zákoně. Kupř. ustanovení § 13 trestního zákoníku je provedením článku 2 a 4 Listiny základních práv a svobod.

Trestní právo plní celou řadu funkcí. Mezi základními jde o funkci ochrannou, preventivní, represivní a regulativní. I zde spatřuji souvislost s lidskými

právy zakotvenými na ústavní úrovni. Z hlediska funkce ochranné v tom, že trestní právo nastupuje až jako ultima ratio, v zákonem stanovených případech, a to k ochraně taxativně vymezených zájmů, a proto poskytuje ochranu až tam, kde se ostatní prostředky ukázaly jako neúčinné. Preventivní funkce by měla zajišťovat výchovné působení na pachatele k tomu, aby vedl řádný život a zdržel se páčání další trestné činnosti, přičemž by měla výchovně působit i na ostatní členy společnosti, což pak dále povede i ke zvýšení ochrany lidských práv.

Represivní funkce bude mít dle mého názoru velký význam především v průběhu výkonu trest. Otázkou by však bylo zda náš vězeňský systém umožňuje dostatečné působení na pachatele, jeho převýchovu a vytváření podmínek pro to, aby vedl řádný život po výkonu trestu. Regulativní funkce trestního práva plně vyhovuje požadavkům, které na ústavní úrovni položila Ústava a Listina základních práv a svobod, protože co nejpřísněji vymezuje, které jednání je trestným činem, podmínky trestní odpovědnosti a beztrestnosti, druhy trestních sankcí a zásad pro jejich ukládání a také působnost zákonů. Význam těchto funkcí trestního práva a jejich uskutečňování tkví v tom, že dochází k ochraně ostatních obyvatel a jejich základních práv potenciálně ohrožených trestnou činností.

Existují různé teorie pojetí trestu. Např. absolutní teorie vychází z myšlenky, že se trestá, protože bylo spácháno zlo. Oproti tomu teorie relativní se trestá proto, aby nebylo páčáno zlo, což tedy velmi úzce souvisí především s preventivní funkcí trestního práva. Bylo by možné hovořit o celé řadě teorií, myšlenek a názorů z hlediska systému, smyslu a účelu ukládání trestů pachatelům trestných činů, ovšem všechny by se měly shodovat na tom, že trest se ukládá na základě zákona, trestnost činu musí být stanovena dříve než byl spáchán a dojde-li k uložení trestu nebo ochranného opatření mělo by se vždy jednat o sankci spravedlivou a splňující dále požadavky zákona jak stanoví trestní zákoník v § 37 :

„(1) Trestní sankce lze ukládat jen na základě trestního zákona.

(2) Pachateli nelze uložit kruté a nepřiměřené trestní sankce. Výkonem trestní sankce nesmí být ponížena lidská důstojnost.“⁸⁹

Z výše uvedeného jasně vyplývá, že pokud se pachatel dopustil například některého ze zvlášť závažných zločinů, u kterého je celospolečenská shoda o jeho

⁸⁹ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

zavržení hodnosti takového jednání, a byl mu uložen trest odnětí svobody, má právo na to, aby při jeho výkonu byla zachována a respektována jeho lidská důstojnost.⁹⁰

Podle některých názorů pachatel trestné činu ponižuje svoji lidskou důstojnost již tím, že trestný čin spáchal. Tento názor vyslovil například Oto Novotný: „V této spojitosti si všimneme i ustanovení § 23 odst. 2. Podle tohoto ustanovení nesmi být výkonem trestu ponížena lidská důstojnost. Toto ustanovení požaduje něco neuskutečnitelného. Svou lidskou důstojnost ponižuje pachatel u většiny trestných činů již tím, že se jich dopouští.“⁹¹ Bez ohledu na platnost tohoto názoru je třeba zajistit, aby pachateli trestného činu ve všech fázích trestněprávního procesu byla zajištěna co nejvyšší míra zachování lidské důstojnosti.

Jak píše Novotný: „Systém trestů v československém trestním právu pak obsahuje tresty, které samy o sobě ponižují lidskou důstojnost. Těžko říci, že odpovídá důstojnosti člověka odnětí jeho svobody, že je šetřeno důstojnosti člověka usmrtíme-li ho oběšením, a důstojnost pachatele ponižuje i podmíněný trest odnětí svobody i jiné tresty. Bez trestů ponižujících lidskou důstojnost se ovšem v současné době bohužel nemůžeme obejít. Jde však o to, aby nedocházelo ke zbytečnému ponižování lidské důstojnosti a působení zbytečných útrap, aby tresty a jejich výkon byly vždy v souladu se svým účelem a se socialistickou spravedlností. Proto záhodno přemýšlet o změně zmíněného ustanovení.“⁹² Je tedy zřejmé, že úvahy o tom, jak dochází k ponížení lidské důstojnosti ve vztahu k trestání zločinců nejsou nic nového. V současné době je ale smyslem a účelem trestu převýchova pachatele k tomu, aby vedl řádný život, nikoliv jej ponížít či snad dokonce snaha aby ustanovení o nutnosti zachování lidské důstojnosti byla ze zákonných norem vymazána.

Konkrétně se s ochranou lidské důstojnosti setkáváme v trestním zákoníku, a to ve zvláštní části hlavy 3. (trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti), která obsahuje : „ ...celkem devět trestných činů, jejichž společným rysem je to, že

⁹⁰ FOUCAULT, Michel. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. (z francouzského originálu přeložil Čestmír Pelikán). Praha: Dauphin, 2000, str. 319.

⁹¹ NOVOTNÝ, Oto. *O trestu a vězeňství: studie o funkcích trestu v soudobé naší společnosti*. Vyd. 2. Praha: Academia, 1969. s.34.

⁹² NOVOTNÝ, Oto. *O trestu a vězeňství: studie o funkcích trestu v soudobé naší společnosti*. Vyd. 2. Praha: Academia, 1969.s. 34.

určitým způsobem zasahují do oblasti sexuální sféry. Objektem těchto trestných činů mimo lidskou důstojnost jsou také: svoboda rozhodování v pohlavních vztazích, zdravý vývoj dětí, který by mohl být narušen předčasnými pohlavními styky či kontaktem s některými nevhodnými formami uspokojování sexuálních potřeb...“⁹³

Zejména z disentů, jejichž autorkou je místopředsedkyně Ústavního soudu Eliška Wagnerová, vyplývá, že lidskou důstojnost nutno chápat jako „nezpochybnitelnou objektivní hodnotu, která je nesouměřitelná s ostatními základními právy.“⁹⁴ To samo o sobě pak nutno vztáhnout především na nejzávažnější formy její ingerence, které jsou tradičně spojeny se zbavením osobní svobody jednotlivce.

V normativní úpravě jednoduchého práva nacházíme a řadu ustanovení, která se snaží imperativ lidské důstojnosti reflektovat především v tom významu, že musí tvořit přirozenou překážku pro nepřiměřené trestání či zacházení s osobami zbavenými svobody. Např. zák. č. 40/2009 Sb. trestní zákoník § 37 odst. 2 praví: „Pachateli nelze uložit kruté a nepřiměřené trestní sankce. Výkonem trestní sankce nesmí být ponížena lidská důstojnost.“⁹⁵

Zákon č. 218/ 2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže v § 24 odst. 2 praví: „Trestní opatření uložené podle tohoto zákona v návaznosti na trestní musí vzhledem k okolnostem případu a osobě i poměrům mladistvého napomáhat k vytváření vhodných podmínek pro další vývoj mladistvého; výkonem trestního opatření nesmí být ponížena lidská důstojnost.“⁹⁶

Zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody v § 2 odst. 1 uvádí: „Trest může být vykonáván jen takovým způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení svobody; tím však nesmí být ohrožena potřeba ochrany společnosti.“⁹⁷

⁹³ JELÍNEK, Jiří. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 1. vyd. Praha: Linde, 2009, s. 541. ISBN 978-80-87212-24-0.

⁹⁴ BARTOŠ, Jiří. K základům současných právních sporů o lidskou důstojnost. *Teologické texty*. 2009, roč. 20, č. 3, s. 126-128. ISSN 0862-6944.

⁹⁵ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁹⁶ Zákon č. 218/2003 Sb., zákon o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů.

⁹⁷ Zákon č. 169/1999 Sb., zákon o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.

Podrobnosti pak jsou specifikovány i na podzákonné úrovni. Kupř. Vyhláška č. 345/1999 Sb. kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody v § 35 Ochrana odsouzených proti neoprávněnému násilí a ponižování lidské důstojnosti stanoví v odst. 1: „Zjistí-li zaměstnanec Vězeňské služby, že je ohroženo právo odsouzeného na jeho ochranu před neoprávněným násilím, jakýmikoliv projevy ponižování lidské důstojnosti a urážkami nebo výhrůzkami nebo oznámí-li mu odsouzený takové jednání, je povinen učinit neprodleně opatření nezbytná k zamezení takového jednání a současně oznámit tuto skutečnost řediteli věznice.“⁹⁸ Podle § 35 pak odsouzený ve výkonu vazby má právo na ochranu své osobnosti před neoprávněným násilím, jakýmikoliv projevy ponižování lidské důstojnosti, urážkami nebo výhrůzkami. Pracovníci Vězeňské služby každý takový zjištěný případ oznámí příslušným orgánům a učiní neprodleně nezbytná opatření k zamezení takového jednání.“⁹⁹

V základních intencích je tak nepochybně ochrana lidské důstojnosti normativně zakotvena i v podústavních normách takovým způsobem, že poskytuje orgánům veřejné moci dostatečný prostor k její ochraně. To však samo o sobě bohužel ještě nezaručuje dostatečnou aplikaci uvedených ustanovení, zvláště pakliže jsou pod tíhou faktických podmínek často dezinterpretovány či dokonce zcela degradovány do podoby pouhého morálního apelu bez reálného normativně právního dopadu.

Příkladem zde mohou být zákonná ustanovení zakládající požadavek na minimální prostor pro obviněné či odsouzené na vězeňských celách, který je dlouhodobě porušován a překračován. Dochází tím tak k projevu mocenské svévole neslučitelné se zásadami právního a ústavního státu, neboť stát sice vytváří sebeomezující právní pravidla, zároveň však nezajišťuje vůči sobě samému jejich důslednou aplikaci, tj. staví je do role nezávazných apelů, čímž pak zcela degraduje jejich garanční význam ve vztahu k zajištění lidské důstojnosti v ústavněprávním i podústavním normativním významu.¹⁰⁰

⁹⁸ Vyhláška 345/1999 Sb., kterou se vydává řád o výkonu trestu odnětí svobody.

⁹⁹ Vyhláška 109/1994 Sb., kterou se vydává řád o výkonu vazby.

¹⁰⁰ KADEČKA, Stanislav. *České vězeňství a Evropská vězeňská pravidla*. Správní právo, 2001, č. 1.

Patrně klíčový problém zde tkví v soudní judikatuře, která netrvá dostatečně důsledně na dodržování těchto pravidel a umožňuje tak státu se z nich průběžně vyvazovat a přizpůsobovat vlastní libovůli.

Jelikož je Česká republika na základě článku 10 Ústavy¹⁰¹ vázána mezinárodními smlouvami, je zde nutné zmínit v těchto souvislostech Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod, která ji chrání ve dvou svých ustanoveních, a to v článku 3: „Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu“¹⁰² a článku 8, dle kterého „každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence“. Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.“¹⁰³

Ochrana dle článku 8 má podpůrný charakter, jelikož ji lze uplatnit v případech, kdy potřebná míra minimálního stupně závažnosti ponižujícího zacházení ještě nedosahuje stupně závažnosti dle článku 3. Navíc soukromý život zahrnuje fyzickou i morální integritu osoby, a tak ochrana dle článku 8 může být širší než dle článku 3 Evropské úmluvy o lidských právech.

S provedením této ochrany se můžeme setkat taktéž v čl. 5 odst. 1 Evropské úmluvy o lidských právech, dle něhož „Každý má právo na svobodu a osobní bezpečnost. Nikdo nesmí být zbaven svobody kromě následujících případů, pokud se tak stane v souladu s řízením stanoveným zákonem:

- a) zákonné uvěznění po odsouzení příslušným soudem;
- b) zákonné zatčení nebo jiné zbavení svobody osoby proto, že se nepodrobila rozhodnutí vydanému soudem podle zákona, nebo proto, aby bylo zaručeno splnění povinnosti stanovené zákonem;

¹⁰¹ Ústava České republiky 1/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

¹⁰² Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., jímž se přijímá Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod ve znění protokolů č. 3, 5 a 8.

¹⁰³ Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., jímž se přijímá Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod ve znění protokolů č. 3, 5 a 8.

- c) zákonné zatčení nebo jiné zbavení svobody osoby za účelem předvedení před příslušný soudní orgán pro důvodné podezření ze spáchání trestného činu nebo jsou-li oprávněné důvody k domněnce, že je nutné zabránit jí ve spáchání trestného činu nebo v útěku po jeho spáchání;
- d) jiné zbavení svobody nezletilého na základě zákonného rozhodnutí pro účely výchovného dohledu nebo jeho zákonné zbavení svobody pro účely jeho předvedení před příslušný orgán;
- e) zákonné držení osob, aby se zabránilo šíření nakažlivé nemoci, nebo osob duševně nemocných, alkoholiků, narkomanů nebo tuláků;
- f) zákonné zatčení nebo jiné zbavení svobody osoby, aby se zabránilo jejímu nepovolenému vstupu na území nebo osoby, proti níž probíhá řízení o vyhoštění nebo vydání.¹⁰⁴

Vrátíme-li se zpět k vnitrostátním ústavním zárukám lidské důstojnosti dopadajícím do trestního práva, je nutné v této souvislosti zmínit ustanovení článku 3 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, dle kterého „Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.“¹⁰⁵

S tímto v dimenzi trestního práva souvisí problematika extradice jak lze spatřovat v rozhodnutí Ústavního soudu ÚS 752/02 . „Proti těmto rozhodnutím podal stěžovatel ústavní stížnost k Ústavnímu soudu České republiky, neboť má za to, že čl. 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (sdělení č. 209/1992 Sb.) chrání i cizince před vydáním do dožadujícího státu, pokud je reálné, že by v tomto státě byl vystaven riziku mučení, nelidského či ponižujícího zacházení anebo trestu. Stěžovatel argumentoval tím, že v případě jeho vydání do Moldavské republiky bude vystaven zacházení, které je zakázáno čl. 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.“¹⁰⁶

¹⁰⁴ Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., jímž se přijímá Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod ve znění protokolů č. 3, 5 a 8.

¹⁰⁵ Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb. o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁰⁶ POPOVIČOVÁ, Darina. *Ochrana lidské důstojnosti osob zbavených svobody*. Rigorózní práce. Masarykova univerzita. Právnická fakulta. Katedra právní teorie. Brno, 2009, str. 88. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/61366/pravf_r/RIGOROZNI_PRACE_Popovicova.txt.

Rovněž doktrinální stanoviska upozorňují na vztah lidské důstojnosti a extradice. „ Pokud jde o klasickou extradiční, je třeba uvést významný precedent z nedávné doby v podobě rozsudku Evropského soudu ve věci Soering. Šlo zde o vydání stejnojmenného zločince stranou Evropské úmluvy (Velkou Británií) do třetí země (USA), kde by byl ve státě Virginia pravděpodobně odsouzen k trestu smrti. Sama skutečnost aplikace trestu smrti by nebyla důvodem pro zákaz extradice, neboť systematický výklad článku 3 (spolu s článkem 2, odst. 1 a Protokolem 6) takovouto interpretací vylučuje. V daném případě však Evropský soud konstatoval, že v důsledku vydání obviněného do USA by mu tam hrozil velmi dlouhý pobyt v extrémních podmínkách cely smrti, jež by mohl vzhledem k jeho věku a psychickému stavu dosáhnout úrovně nelidského zacházení ve smyslu článku 3.“¹⁰⁷

Velmi bohatá je zde též judikatura Evropského soudu pro lidská práva. „K policejnímu násilí dochází zpravidla při zatýkání (zadržení, zajištění) a ještě častěji poté, kdy je osoba umístěna v policejní cele nebo jiné místnosti objektu policie. Soud sám konstatuje, že je velice těžké prokázat, že osoba byla objektem zlého zacházení, jestliže byla izolována od vnějšího světa a zbavena možnosti komunikace s lékařem, advokátem, příbuznými nebo přáteli, kteří by ji mohli poskytnout oporu a zajistit potřebné důkazy. Kromě toho vůle jednotlivce, který podstoupil špatné zacházení, je oslabena a často má strach stěžovat si.“ (Rozsudek Aksoy v. Turecko, z 18. 12. 1996.)

V rozsudku Labita v. Itálie Evropský soud naznačil, že „oběť by si zásadně měla stěžovat ihned, žádat o prohlídku lékařem, přinejmenším mluvit o zlém zacházení se svým právním zástupcem, po propuštění ihned navštívit lékaře, popř. zajistit si svědky o stopách na svém těle apod. Podle Evropského výboru pro prevenci mučení lékařské vyšetření osob zadržovaných policií je významnou zárukou. Zpráva lékaře by měla podrobně popsat zjištěná zranění a jiné stopy násilí, vysvětlení pacienta, jak k nim došlo, a vyjádření lékaře, zda zjištěné stopy

¹⁰⁷ ŠTURMA, Pavel. Nedotknutelnost osobnosti podle Evropské úmluvy o lidských právech. *Právník*. 1992, roč. 131, č. 7, s. 613-626. ISSN 0231-6625.

odpovídají, jak nim došlo, a vyjádření lékaře, zda zjištěné stopy odpovídají těmto tvrzením“. (Rozsudek Akkoc v. Turecko z 10. 10. 2000.)¹⁰⁸

Další zajímavost a problematiku v rámci článku 3 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod spatřuji v tom, že čl. 3 nezná výjimky či možná omezení práva jím zaručeného například v době války či jiného ohrožení, je tedy absolutním zákazem mučení a jiného nelidského nebo ponižujícího zacházení nebo trestu. I přesto je velmi obtížné přesně a jednotně vymezit rozsah toho zaručeného práva. I z hlediska soudní praxe Evropského soudu pro lidská práva se setkáváme s rozličným posuzováním daného článku, a to vždy vzhledem k okolnostem konkrétního případu, povaze a kontextu zacházení, způsobu, době a délce jeho trvání, jaké mělo fyzické a psychické účinky a dále celá řada okolností konkrétní věci jako například věk, pohlaví, zdravotní stav oběti apod. I když míru utrpení a limitu utrpení vnímá každý do značné míry individuálně a subjektivně, přesto není dle judikatury Evropského soudu pro lidská práva zcela subjektivní a musí se vždy brát v úvahu objektivní povaha zacházení.

O rozdílném posuzování konkrétních případů jak je zmíněno výše svědčí judikatura například ve věci *Raninen v. Finsko*, ve které i přes to, že šlo o nezákonné zatčení Raninena, kterému byla nasazena pouta a byl takto i fotografován a filmován, soud v dané věci konstatoval, že by dané jednání nemělo škodlivý účinek na jeho psychiku a cílem nebylo jej ponížit. K neoprávněnosti užití pout argumentoval, že se Vojská policie domnívala, že postupuje dle předpisů.

Obdobný je případ *Francie v. Héfal*. Héfal byl z věznice přepraven do nemocnice k plánovanému lékařskému zákroku. Dle instrukcí věznice byl nařízen běžný, nikoliv zpřísněný dohled. Héfal ani v minulosti nejednal způsobem svědčícím o přítomnosti bezpečnostních rizik, dále i vzhledem k jeho zdravotnímu stavu a věku 75 let lze usuzovat, že by bylo postačující postavit před Héfalův pokoj policejní hlídku. Policie ovšem stěžovatele v noci připoutala k nemocničnímu lůžku, což mu znemožňovalo spánek a pohyb. Soud konstatoval, že za daných okolností bylo použití pout jako znehybnujícího prostředku nepřiměřené požadavku bezpečnosti a

¹⁰⁸ REPÍK, Bohumil. Ochrana lidské důstojnosti v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva (se zvláštním zřetelem k ochraně před policejním násilím). *Trestněprávní revue*, 2004, roč. 3, č. 10, s. 281-287. ISSN 1213-5313.

zacházení bylo nelidské ve smyslu článku 3 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.¹⁰⁹

Judikatura Evropského soudu pro lidská práva a bývalé Komise je konstantní v tom, že zlé zacházení je v rozporu s článkem 3 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod jen když dosahuje určitého minimálního stupně závažnosti. Ovšem právě zhodnocení tohoto minima je velmi relativní, a tak ho nelze poměřovat a zdůvodňovat cílem, proti kterému směřuje, i když velmi často souvisí s bojem proti kriminalitě, zločinnosti a ochraně veřejné bezpečnosti.

Velmi důležitý je zde také kontext vývoje lidské společnosti, především všeobecně uznávaného hodnotového žebříčku a nazírání na koncepci lidských práv. Úmluva a především vývoj judikatury dokazují, že se jedná o dynamicky se rozvíjející živý instrument, na který je třeba hledět na podkladě současných životních podmínek. Stále vyšší požadavky, které klade společnost na ochranu lidských práv a základních svobod a demokratických hodnot vedou k větší přísnosti při hodnocení zásahů do těchto hodnot. Proto zřejmě bude možné se setkat s případy, které i když by dříve nenaplňovaly požadovaný minimální práh závažnosti, v budoucnu tuto podmínku splňovat budou.

„ Množící se stížnosti na porušování čl. 3 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod u osob zbavených svobody svědčí o tom, že národní systémy neplní dostatečně svou úlohu. Evropská kontrola zacházení s osobami zbavenými svobody je zároveň obtížná i nutná. Čl. 3 je jediné ustanovení Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, posílení jehož účinnosti další úmluvou se považovalo za nutné. Jde o Evropskou úmluvu pro prevenci mučení a nelidských nebo ponižujících trestů nebo zacházení z 26. 11. 1967. Touto byl zřízen Výbor pro prevenci mučení, jehož činnost zaměřená na prevenci doplňuje činnost Soudu. Kromě jiného se Soud stále častěji opírá při zjišťování skutkového stavu o zprávy Výboru.“¹¹⁰

Lze tedy říci, že i výše nastíněný základní náčrt dílčí výseče problematik podústavní aplikace lidské důstojnosti je nesmírně složitý a ve své podstatě též arbitrární, jako je i samotný pojem lidská důstojnost. Přesto však nás nezbavuje

¹⁰⁹ Rozsudek ESLP. Hénaf proti Francii. Přehled rozsudků ESLP, 2004, č.1, s.11.

¹¹⁰ REPÍK, Bohumil. Ochrana lidské důstojnosti v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva (se zvláštním zřetelem k ochraně před policejním násilím). *Trestněprávní revue*, 2004, roč. 3, č. 10, s. 281-287. ISSN 1213-5313.

možnosti jeho hodnocení přinejmenším v relativní dimenzi, tj. srovnáním jednotlivých institutů. To pak jasně ukazuje na nedostatečné řešení kupř. v garanci lidské důstojnosti pro vazebně stíhané (vzhledem k jejich odlišnému postavení od osob odsouzených a zároveň téměř shodných podmínek jejich věznění), či v situaci zjevně nepřiměřených důsledků spojených s užíváním určitých právních institutů (kupř. sexuální násilí ve věznicích, které stát doposud nebyl schopen dostatečně eliminovat).¹¹¹

5.3.2. Umělé přerušování těhotenství

Jiným velmi naléhavým problémem současnosti, který je trvale diskutován nejen v našich podmínkách, je otázka potratů a euthanasie¹¹². Obojí má nesmírně významný rozměr týkající se lidské důstojnosti, resp. lidsky důstojného života za určitých nezměnitelných podmínek, či při posuzování alternativ v této oblasti. Pro ilustraci uvedeného problému si zvolím materii potratů, na níž budu demonstrovat především kolizi různých aspektů lidské důstojnosti ve vzájemném kontrapozičním postavení, in concreto zde mezi matkou a nenarozeným dítětem.¹¹³

Normativním základem je na ústavní úrovni článek 6 Listiny základních práv a svobod, který zakládá právo na život a zejména pak konstatování, že lidský život je hoděn ochrany již před narozením. Stát zde na jedné straně konstatuje, že hodlá chránit i život nenarozeného dítěte, což je dále rozvedeno konkrétními právy

¹¹¹ EPRAVO.CZ. *Práva odsouzených*. [citováno dne 20.2.2009]. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/prava-odsouzenych-12189.html>

¹¹² Holmerová /2010/ v článku: Podporovat důstojnost seniorů mimo jiné zmiňuje příspěvek profesora H.M. Chochinova z Kanady na Konferenci o důstojnosti křehkých starých lidí /Norsko, září 2010/, ten byl zaměřen na péči o seniory na konci života. Dotkl se také ožehavého tématu eutanazie, která je uzákoněna například v Nizozemsku. Podle lékařských statistik jsou důvody vedoucí k přání eutanazie v 57 % ztráta důstojnosti, ve 49 % bolest a nedobré umírání, ve 33 % únava životem a ve 23 % samotná bolest. Tato statistika dokresluje závažnost nedostatečného pocitu vlastní důstojnosti u seniora.

¹¹³ ROTTER, Hans. *Důstojnost lidského života: (základní otázky lékařské etiky)*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 1999. 107 s. Cesty, sv. 5 ISBN 80-7021-302-7.

těhotných žen, na straně druhé zároveň dává ženě určitý prostor pro autonomní rozhodnutí, zda je těhotenství a porod dítěte v souladu s její vůlí.¹¹⁴

Na uvedeném příkladu se tak rýsuje jeden z nejožehavějších problémů současnosti a to nejen v ČR, který vyvolává již desetiletí velmi vášnivé diskuse z různých axiologických pozic opírající se o argumenty svědčící na jedné straně o právu matky na autonomní rozhodnutí o svém těhotenství, na straně druhé vytvoření objektivní garance státu pro život nenarozeného dítěte.¹¹⁵ Aniž bych na tomto místě chtěla předeštit byt' jen rámcovou charakteristiku jednotlivých stanovisek k této ústavní kolizi, dovolím si připojit alespoň několik základních úvah opírající se o samotný obsah Listiny základních práv a svobod, neboť hledání konkrétní odpovědi v obecných axiologických systémech je úkolem přinejmenším kvantitativně dalece přesahujícím možnosti této práce.

Především si nutno všimnout rozdílného přístupu Listiny základních práv a svobod k ochraně práva na život mezi již narozeným člověkem a plodem dosud nenarozeným. V prvním případě Listina formuluje kogentní a bezvýjimečné právo na život coby základ všech základních práv v Listině zakotvených s explicitním zdůrazněním zákazu trestu smrti. V případě druhém Listina výslovně nehovoří o právu na život nenarozeného dítěte, ale zakládá již zmíněné pravidlo, že lidský život je již před narozením hoděn ochrany.¹¹⁶ Blíže samozřejmě není nijak

¹¹⁴ Uvedený problém je samozřejmě velmi často skloňován i v ostatních právních řádech a judičiálních procesech napříč demokratickými státy. Lze zmínit kupř. rozhodnutí Nejvyššího soudu USA *Roe v. Wade*, v němž se nejvyšší soud v USA vyslovil ve prospěch práva těhotné ženy na uvedené autonomní rozhodnutí o svém těhotenství. K tomu srov. Wagnerová, E., cit. dílo, s. 158. Opačně však Spolkový ústavní soud SRN v rozhodnutí *Schwangerschaftsabbruch I. a II.* konstatoval, že právo matky svobodně rozhodnout do ukončení svého těhotenství a právo na život nenarozeného dítěte nelze v žádném případě poměřovat, neboť upřednostnění jednoho znamená destrukci druhého, přičemž výslovně konstatoval, že na umělé přerušování těhotenství uskutečněné výlučně na žádost ženy bez jakékoli další indikace je nutno nahlížet jako na bezpráví, přičemž zároveň dovodil povinnost státu prostřednictvím přísnější a jednoznačnější právní regulace potratů, aby aktivně chránil život nenarozeného dítěte in eventum i proti vůli jeho matky. Blíže tamtéž, s. 159.

¹¹⁵ K tomu nutno samozřejmě uvážit, že v daných kontextech neuvažujeme pouze mravně axiologický rozměr přístupu k potratům, ale v jednotlivých právních řádech se opíráme též o normativní zakotvení příslušných institutů, kdy pochopitelně ochrana nenarozeného dítěte může být formulována silnějším způsobem (jako jeho právo na život) či naopak způsobem slabším (kupř. obdobným naší úpravě formulující požadavek ochrany života nenarozeného dítěte bez explicitního vyjádření jeho práva na život). K reflexi evropských ústavních úprav v této souvislosti blíže např. Klokočka, V., Wagnerová, E. *Ústavy států Evropské unie*, 1. díl. Praha: Linde, 2004, Klokočka, V., Wagnerová, E. *Ústavy států Evropské unie*, 2. díl. Praha: Linde, 2005

¹¹⁶ Nastíněné diference si pochopitelně všímají veškeré komentáře k uvedenému ustanovení. Kokeš např. konstatuje, že formulace „hoděn ochrany“ značí intenzitu blízkou se povaze ústavně garantované

specifikováno jaké konkrétní důsledky z takto formulované ochrany plynou a je proto možné přijmout pouze dva víceméně nesporné závěry.

Tím prvním je skutečnost, že Listina základních práv a svobod z hlediska intenzity zakotvené ochrany rozlišuje mezi osobami již narozenými a ještě nenarozenými. Otázkou pak pochopitelně je, která z obou forem života požívá vyššího stupně ústavní ochrany. Aniž by Listina toto specifikovala, je poměrně zřejmé, že vyššího stupně požívají osoby narozené. To lze odvodit nejen z formulace jejich subjektivního práva na život, což odpovídá formulaci subjektivních modalit i ve vztahu k ostatním právům Listiny, ale rovněž ze skutečnosti, že pakliže by vyšší stupeň ochrany měl život dosud nenarozený, pak by byl v podstatě předřazován před ochranu osob již narozených, což je závěr zcela zjevně absurdní. To lze dovést i z výše nastíněné koncepce Listiny, kdy pakliže bychom přijali tezi, že postavení dosud nenarozeného dítěte je chráněno silnější formulací než ustanovení zakotvující jednotlivá subjektivní práva, museli bychom nutně dospět k závěru, že ochrana nenarozeného dítěte má silnější postavení než formulace veškerých ostatních subjektivních práv v Listině zakotvených, což je jen potvrzením absurdity takového závěru.

Zároveň je nutné se vypořádat s tím, že ústavodárce rozdíl v ochraně narozeného a nenarozeného života formuloval skutečně explicitně a nelze tedy proto konstatovat, že by stupeň ochrany pro nenarozené děti a narozené osoby byl totožný.¹¹⁷ Pakliže tedy potvrzujeme tezi, že Listina zakládá rozdílný stupeň ochrany pro osoby doposud nenarozené a osoby již narozené, a zároveň jsme dospěli k závěru, že ochrana života nenarozeného nemůže být silnější než ochrana života narozeného, pak je nutných deduktivním závěrem, že stupeň ochrany doposud nenarozeného dítěte je nižší než stupeň ochrany života osoby již narozené.

hodnoty práva na život, avšak zůstává hodnotou stojící *stricto sensu* mimo přímý rámec práva na život. Srov. k tomu Wagnerová, E., cit. dílo, s. 156.

¹¹⁷Doktrína se shoduje, že uvedená norma nevyjadřuje přímý příkaz, zákaz či dovolení, ale je spíše normou etickou. Srov. Klíma, K. a kol. Komentář k Ústavě a Listině. 2. díl. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 973. S tím dle mého názoru není možné zcela souhlasit a uvedené tvrzení je logicky inkonzistentní. Uvedená formulace obsahuje zcela zřetelný příkaz k ochraně života nenarozeného dítěte právě tvrzením, že tento život je hoděn ochrany, což v kontextu s ústavněprávními formulacemi nemůže znamenat nic jiného, než že ústavodárce přikazuje jej ochraňovat a zakazuje nad rámec jeho ústavní pozice tuto ochranu rušit. Opačný výklad by navíc uvedenou normu degradoval z normy právní na normu mimoprávní a v podstatě by připustil, že uvedené ustanovení Listiny nemá žádný normativní obsah, což by samo o sobě bylo tvrzením neslučitelným s doktrínou přímé účinnosti ústavního textu a zakládalo velmi nebezpečný přístup činící z „nepohodlných“ ústavních norem pouhé morální deklarace.

Z uvedeného pravidla pak vyplývají mimořádně významné závěry směřující ke vztahu mezi těhotnou ženou a jejím nenarozeným dítětem. Pakliže jsme přijali tezi, že ochrana již narozeného lidského života (a tím tedy i života těhotné ženy) požívá na základě Listiny základních práv a svobod silnějšího postavení než ochrana nenarozeného plodu, je přímo z Listiny nutně implikován závěr o tom, že ochrana života těhotné ženy musí mít nutně přednost před ochranou života plodu. Tím se vytváří ústavní prostor pro legalizaci potratů přinejmenším v těch případech, kdy těhotenství může ohrozit život matky. Současně však uvedené pravidlo zakládá též limity pro zakotvení potratů ve zcela libovolné dimenzi, neboť i při preferenci života matky je zde stále výše zmíněné pravidlo, že lidský život je před narozením ochrany hoden. Jinými slovy by tak nebylo v souladu s takto koncipovanou formulací Listiny, aby potraty mohly být realizovány bez jakéhokoliv ohledu na zmíněnou garanci života nenarozeného dítěte.¹¹⁸

Na první pohled by se tak nabízelo poměrně jednoduché řešení, které by spočívalo v konstatování jasné ústavní konformity těch potratů, které by byly realizovány k ochraně života matky. Celý problém je však ve skutečnosti mnohem složitější a to přinejmenším ze dvou dále působících skutečností. Tou první je otázka posouzení výše zmíněného zdravotního rizika, tou druhou je pak vypořádání se s ostatními právy, která těhotné ženě svědčí.

Nejprve tedy k prvním z nastíněných problémů. Především je nutno se zamyslet, zda ochrana života matky preferovaná před ochranou nenarozeného dítěte je pojmána v rovině ochrany před rizikem či ochrany před vzniklou událostí. Pakliže ji budeme chápat jako ochranu před rizikem, bylo by možné dovodit legitimitu potratu v podstatě v každém těhotenství, neboť v něm nikdy nelze zcela vyloučit ohrožení života matky. I těhotenství zcela bezriziková jsou zatížena jistým nebezpečím fatálních komplikací, která mohou život matky výrazně ohrozit. V této rovině tak lze říci, že neexistuje těhotenství, které by pro život matky nebylo potenciálně nebezpečné.

Pakliže bychom uvedený vztah chápali ve spojení s rizikem již vzniklé události, situace se tím nikterak nevyjasňuje. Různé medicínské statistiky se výrazně

¹¹⁸Zákonná reflexe tohoto pravidla je realizována zákonem č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství ve spojení s vyhláškou č. 75/1986 Sb. ve znění vyhlášky č. 467/1992 Sb., které jsou vůči tomuto zákonu v pozici prováděcích předpisů a jenž zakládají možnost autonomního přerušení těhotenství do 12 týdnů od početí. Po uplynutí této lhůty lze těhotenství uměle přerušit pouze v případě ohrožení života ženy nebo prokázání těžkého poškození plodu či jeho neschopnosti k životu.

rozcházejí již v tom, s jakým projevem určitého patologického vztahu je spojeno riziko jeho legálního vyústění, a proto ani ve vazbě na konkrétní události nelze jednoznačně stanovit, který stav již život matky ohrožuje a je tak důvodem k realizaci potratu. Mnohem složitější je pak situace tehdy, když do takto nastíněného problému navíc zahrneme subjektivní prvek, který se donutí ptát, kdo je v takovémto případě tím rozhodující arbitrem, který je oprávněn posoudit stupeň daného rizika. Názory konkrétních lékařských pramenů se mohou výrazně lišit přičemž zároveň se otevírá prostor pro úvahu nakolik je v uvedeném posuzování relevantní též názor matky.

Z uvedeného je tak více než zřejmé, že neexistují pravidla výkladu této situace, která by měla jednoznačnou oporu v Listině základních práv a svobod, a při různých pohledech na tuto věc lze dospět i k výrazně odlišným závěrům. Jinými slovy tak nelze jednoznačně určit jakým způsobem by mělo být konformně s Listinou vyjádřeno pravidlo přiměřené preference života matky před životem nenarozeného dítěte, aby byl takto nastíněný algoritmus objektivně bez významnějších pochybností.

Druhou, a snad ještě významnější související oblastí, jsou otázky reflexe dalších práv matky ve vztahu k rozhodování o jejím těhotenství. Především nutno podotknout, že těhotná žena je pochopitelně subjektem veškerých práv v Listině zakotvených, tj. kromě zmíněného práva na život, právo na osobní svobodu, svobodu rodinného života, svobodu pohybu, pobytu a dalších významných práv, jejichž syntetizačním prvkem je uznání autonomie vůle této těhotné ženy. Na rozdíl od tohoto postavení těhotné ženy coby subjektu práv v Listině zakotvených lze konstatovat, že nenarozené dítě žádná z takto formulovaných práv na základě Listiny pochopitelně nemá, a to přinejmenším z toho důvodu, že v jeho případě ještě nelze hovořit o žádné vůli a tudíž ani o její autonomii.¹¹⁹

Listina rovněž poměrně přirozeně hájí především práva již narozených subjektů a to přinejmenším již proto, že zde již plnohodnotný samostatný život existuje a naopak u nenarozeného plodu dosud nemůžeme hovořit o samostatném

¹¹⁹V této souvislosti je významné právě již samotné odlišení pojmu lidský život před narozením a pojmu základní práva člověka jako subjektu práv. Hovoříme-li totiž o právu na život, hovoříme tak ve spojení s narozeným člověkem a nikoliv ve spojení s plodem, který doposud je součástí těla matky. Jakkoliv tato rozlišení nemusí být z filosofického ani medicínského hlediska jednotná, dle recentní teorie je v ČR právě toto diferenciační kritérium chápáno jako klíčové pro řadu vzájemně souvisejících otázek. K tomu srov. Wagnerová, E., cit. dílo, s. 157 an.

životě člověka. Je proto přirozené, že autonomie vůle směřující k realizaci ústavního katalogu lidských práv musí být ve vztahu k těhotné ženě nutně preferována i v otázkách její akceptace či ne akceptace těhotenského stavu.

Jinými slovy lze tak říci, že součástí autonomního základu ústavně garantovaných lidských práv v Listině základních lidských práv a svobod je i samotné vyjádření vůle těhotné ženy, zda chce či nechce své těhotenství dovést až do okamžiku porodu dítěte. Rozhodně tak nepostačuje toto její právo svazovat pouze s ochranou jejího života, neboť tím by byla neúměrně omezena veškerá ostatní základní práva takové ženě náležející, která jsou těhotenstvím přímo dotčena. Přirozeně i zde nutno zopakovat, že samozřejmě nelze přehlížet výše uvedený imperativ ochrany dosud nenarozeného dítěte a lze legitimně z této maximy dovozovat i určitá omezení práv těhotné ženy, současně však není možné toto pravidlo chápat jako absolutně rigidní suspendaci autonomní vůle rozhodování ženy o vlastním těhotenství, byť by její preference nebyla nikterak opřena o důvody zdravotní.¹²⁰

Domnívám se proto, že výše nastíněná ústavní kolize je s Listinou základních lidských práv a svobod nejkonformněji možno řešit preferencí života i autonomie vůle těhotné ženy tím způsobem, že potraty jsou zakotveny jako institut obecně připuštěný, neboť by přirozeně nebylo legitimním požadavkem, aby žena nutně musela dokončit těhotenství a porod v případě, že potomka mít nechce. Jinými slovy lze tak na základě Listiny konstatovat širokou autonomii vůle pro rozhodování ženy o vlastním těhotenství a jeho ukončení, přičemž imperativ ochrany života ještě před jeho narozením lze chápat pouze jako částečné dotvoření takto pojatých pravidel (kupř. potrat je možný pouze do určitého měsíce trvání těhotenství), či jako vymezení pravidel samotného těhotenství v případě, že se pro něj žena dobrovolně rozhodne, což pak zakládá povinnosti pro ni i pro stát (kupř. pravidelné prohlídky apod.). Základem však nutno chápat již zmíněnou autonomii vůle v rozhodování těhotné ženy, zda své těhotenství hodlá k porodu dítěte dovést.

¹²⁰ Konflikt mezi ochranou nenarozeného dítěte a realizací svobodné vůle matky řešení na úrovni jednoduchého práva (odkazy viz. výše) je blíže komentován kupř. in Klíma, K. a kol., cit. Dílo, s. 973 an.

5.3.3 Občanskoprávní rovina

Ilustrativní jsou rovněž mnohé případy aplikační praxe z oblasti civilního práva, jenž dokládají mnohdy značnou diskurzivnost materie lidské důstojnosti (nejen) v našem ústavním systému. Pro svou velkou důležitost hraje lidská důstojnost významnou roli právě i při občanskoprávních sporech, zejména tam, kde se stanovuje, do jaké míry byla lidská důstojnost poškozena a zda za toto poškození nebo snížení lidské důstojnosti náleží poškozené straně nějaká kompenzace. Jelikož je lidská důstojnost chráněna i na občanskoprávní úrovni, a přesto, že občanské právo je jedním ze základních odvětví soukromého práva, je tady velmi úzká návaznost na normy práva ústavního, a právě tak i na ochranu lidské důstojnosti : „Jde o chápání, že soukromé právo (již) není autonomní (a následně zcela nezávislý) systém pro rozhodování o spravedlnosti mezi soukromoprávními subjekty (smluvními stranami), ale že musí odrážet i hodnoty (hodnotové směrnice), jak vycházejí z ústavy(zejména z ústavních práv). Důsledkem tohoto chápání je, že role ústavních práv, která byla prvně určena na ochrany svobody jednotlivce před zásahy státu (tj. jako obranná práva proti státu, práva negativního statusu), již není omezena pouze na vertikální poměr (mezi státem a jednotlivcem), ale šíří se také do horizontálních právních poměrů (mezi soukromoprávními subjekty samými). Soukromoprávní, zejména smluvní poměry ztrácejí imunitu před vlivem ústavních práv.“¹²¹ Velmi důležitá je i zde otázka lidské důstojnosti, jelikož : „Pokud nerozlišujeme mezi soukromým právem a ústavním právem, popíráme tím i existenci svobodného místa soukromoprávní autonomie (tím pak oklešťujeme i lidskou důstojnost).“¹²²

Pro tyto události, kde je velké množství jednotlivých stížností na poměrně podobné způsoby ponížení lidské důstojnosti, je vhodné určit postup, který se více podobá administrativnímu než soudnímu procesu. To ale není možné pro individuální soudní spory týkající se poškození lidské důstojnosti, kde jsou nejen různé oběti, ale i viníci: „ V periodickém tisku, což jsou noviny, časopisy, a jiné

¹²¹ TRATAR, Boštjan. Lidská důstojnost jako projev svobody v oblasti soukromého práva. *Právník*. 2008, roč. 147, č. 4, s. 362. ISSN 0231-6625.

¹²² TRATAR, Boštjan. Lidská důstojnost jako projev svobody v oblasti soukromého práva. *Právník*. 2008, roč. 147, č. 4, s. 369. ISSN 0231-6625.

periodické tiskoviny vydávané nejméně dvakrát ročně pod stejným názvem a v úpravě typické pro tento druh tiskovin, vychází různé články. Některé jsou moc zajímavé, některé méně a někteří novináři ve snaze zviditelnit se napíší o komkoliv cokoliv, jsouce zcela nezávislí na faktech a základních pravidlech novinářské etiky. Hlavně aby byl skandál. A proto je třeba se proti nepravdivým a pomlouvačným tvrzením v tisku bránit. Novináři nejsou bohové a nestojí nad zákonem, musejí pocítit, že psát nepodložené pomluvy je nejen nemorální, ale i nezákonné.“¹²³ V těchto případech se oběti musí obrátit vždy na soud se žádostí o určení kompenzace. Finanční náhrady v České republice jsou v porovnání s některými jinými státy na nižší úrovni, což vypovídá o tom, že koncept poškození lidské důstojnosti ještě není dostatečně rozšířený ani v povědomí veřejnosti, ale často ani u soudů.

Jedním z posledních případů je spor mezi Milan Knížákem a výtvarníkem Davidem Černým. Černý označil Knížáka v pořadu České televize za „nafoukaného kriploidního čuráka“ a Česká televize tento pořad odvysílala. Soud první instance (Městský soud v Praze) přiznal sice právo na omluvu, ale finanční náhradu nepřiznal s poukazem na to, že výrok zazněl v úzce zaměřeném dokumentu, kde většina diváků vztah mezi oběma muži zná. S tímto názorem se neztotožnil odvolací soud (Vrchní soud v Praze) a přiznal Milanovi Knížákovi i finanční náhradu ve výši 100.000,- Kč od Davida Černého a ve stejné výši i od České televize za odvysílání.

K problematice výše udělovaných finančních odškodnění se vyjadřuje i Ústavní soud, naposledy v rozhodnutí I. ÚS 1586/09, kdy stěžovatel argumentuje: „Za situace, kdy evidentně lživým článkem, který zjevně není omylem či zkreslením nějaké informace a který nebyl publikován v dobré víře, ale pouze v úmyslu přilákat pozornost čtenářů, došlo k poměrně masivnímu zásahu do práv stěžovatele, obecné soudy při stanovení výše relativního plnění zcela pominuly preventivní funkci udělené sankce.“¹²⁴

Ochrana osobnostním právům fyzické osoby je poskytována vedle speciálního institutu tiskové opravy, jak již bylo zmíněno výše právě občanským zákoníkem. V této souvislosti je nutné velmi dobře v rámci konkrétních případů

¹²³ PROKOP, Martin. *Tisková oprava nepravdivých údajů a ochrana dobrého jména, aneb, Nenechejte si nic líbit*. Brno: Ekologický právní servis, 2000. 5 s. ISBN 80-902570-1-1.

¹²⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 6. března 2012, sp.zn. ÚS 1586/09.

konkretizovat, jaké právo jednotlivce bylo zasaženo a čeho se tato osoba v rámci jeho ochrany domáhá. Proto je nutné vytvoření jasné představy o obsahu těchto pojmů: „Občanská čest může být napadena především tam, kde pomluva či jiný útok má za následek diskreditaci občana v očích veřejnosti, chtělo by se říci – pošpinění jeho čistého štítu – ve vztahu k jeho postavení ve společnosti.“¹²⁵ Naproti tomu v případě lidské důstojnosti „... jedná se o pojem velmi jednotně vykládaný, který se neodvívá od společenského statusu, ale od základního postavení člověka jako svobodné a rovnoprávné lidské bytosti, která má právo na ochranu své důstojnosti vždy a všude.“¹²⁶ Právě proto může dojít k porušení práva na zachování lidské důstojnosti i tam, kde nebyla veřejnost přítomna, tedy pouze mezi poškozeným a škůdcem. Naproti tomu v případě občanské cti nemuselo dojít k jejímu poškození pokud šlo o nějaké sdělení v soukromí.

Stěžovatel požadoval za nactiutrhací články, ve kterých byl označen za nevěrníka a do článku byly vloženy fotografie jeho i jeho těhotné manželky, odškodnění ve výši 5.000.000,- Kč. Soud první instance (Městský soud v Praze) přiznal stěžovateli náhradu ve výši 50.000,- Kč a ve svém rozsudku uvedl: „Žaloba byla podána co do základu po právu, žalovaná publikovala informaci, která nebyla pravdivá, jejíž pravdivost nebyla prokázána (...) ani pečlivě a dostatečně prověřena, (...) která byla útokem na právo na dobré jméno a čest (stěžovatele), na jeho soukromí a rodinný život, na časopis, v němž byl sporný článek publikován byla rozsáhlá reklamní kampaň, k této kampani byla skutečně zneužita osoba (stěžovatele) (...) je na místě konstatovat, že negativní reakce vůči osobě (stěžovatele), resp. jeho známým a příbuzným byly relativně rozsáhlé, avšak v zásadě po relativně krátké době odpadly.“¹²⁷

Soud vzal v potaz to, že se žalovaná strana stěžovateli omluvila několika články a zveřejněnými opravami a ve svém rozsudku uvedl, že se sice jednalo o lživou informaci, ale že byla pouze krátkodobého charakteru a že stěžovatel jako osoba veřejného charakteru měl možnost na ni mediálně reagovat. Městský soud také

¹²⁵ PROKOP, Martin. *Tisková oprava nepravdivých údajů a ochrana dobrého jména, aneb, Nenechejte si nic líbit*. Brno: Ekologický právní servis, 2000, s. 12. ISBN 80-902570-1-1.

¹²⁶ PROKOP, Martin. *Tisková oprava nepravdivých údajů a ochrana dobrého jména, aneb, Nenechejte si nic líbit*. Brno: Ekologický právní servis, 2000, s. 13. ISBN 80-902570-1-1.

¹²⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 6. března 2012, sp.zn. ÚS 1586/09.

uvedl, že „vyšší částky nemajetkové újmy v penězích jsou standardní judikaturou vyhrazeny spíše v případě zásahů do práva na život a zdraví, v případě zásahu do práva na dobré jméno a čest jen tehdy, byly-li prokázány konkrétní závažné negativní dopady“¹²⁸

Vrchní soud pak po odvolání přiznal částku 200.000,- Kč a toto zvýšení odůvodnil tím, že díky reklamě, která byla na tento článek připravena, se tato nepravdivá informace dostala i k těm, kteří jinak tento bulvární časopis (Aha!) nečtou, a k tomu, že zveřejněná omluva měla spíše posměšný charakter. K výši částky Vrchní soud uvedl „... smyslem náhrady je pouze zmírnění následků a vyvážení újmy vzniklé zásahem do osobnostních práv, (...) námitka (stěžovatele) týkající se poměru výše částek vydavatelů bulvárních časopisů vynakládaných na reklamu a jím požadované výše náhrady nemajetkové újmy nemůže obstát.“¹²⁹

Stěžovatel byl přesvědčen, že částka jemu přiznaná oběma soudy je nepoměrně malá s ohledem na to, jaké obraty má původně žalovaná společnost RINGIER ČR a.s., tyto rozsudky a částky v nich přiznané tak nejen neodpovídají škodě, která skutečně vznikla, ale neplní ani preventivní funkci v tom, že mají žalovaného a další obdobné viníky odradit od podobných porušení lidské důstojnosti v budoucnosti.

„Stěžovatel je naopak toho názoru, že právě s ohledem na konkrétní okolnosti případu (poměr částek vydavatelů bulvárních časopisů vynakládaných na reklamu a stěžovatelem požadovaná výše náhrady nemajetkové újmy) je třeba se zabývat se všemi atributy účelu náhrady nemajetkové újmy v penězích při zásahu do osobnostních práv stěžovatele... Tento přístup je dle názoru stěžovatele o to potřebnější, neboť mediální excesy (zejména ze strany bulvárních tiskovin) jsou stále častější a intenzivnější a jejich vydavatelé zřetelně necítí žádnou potřebu zabývat se takovými "drobnostmi", jako je ochrana občanských práv těch, o nichž publikují.“¹³⁰

Žalovaná strana (jak je časté v podobných případech) argumentovala ústavou zajištěnou svobodou projevu. Z rozhodnutí Ústavního soudu pak jasně vyplývá, že „...vybočí-li publikovaný názor z mezí v demokratické společnosti obecně

¹²⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 6. března 2012, sp.zn. ÚS 1586/09, s. 2.

¹²⁹ Tamtéž

¹³⁰ Tamtéž

uznávaných pravidel slušnosti, ztrácí charakter korektního úsudku (zprávy, komentáře) a jako takový se zpravidla ocitá již mimo meze ústavní ochrany. Legitimitu zveřejnění nelze dovodit a ústavní ochranu svobodou projevu nelze poskytnout informaci, pokud byla dominantně motivována touhou poškodit difamovanou osobu, pokud šířitel sám informaci nevěřil anebo pokud ji poskytl bezohledně, aniž by se řádně staral o to, zda je či není pravdivá“.¹³¹

Ústavní soud v bodě 41 rozhodnutí zcela odmítl argumentaci Městského soudu, že stěžovatel jako osoba veřejného zájmu s možností reagovat by měl snášet a snad i nějak počítat s informacemi zcela jasně lživými, difamačního charakteru a publikovanými jen za účelem zvýšení prodejnosti. Stejně tak rozhodnutí Vrchního soudu není dle Ústavního soudu v souladu s ústavními požadavky, neboť tento soud nedocenil zásah do lidské důstojnosti stěžovatele. „Z tohoto pohledu lze námitku stěžovatele týkající se zcela neadekvátního poměru výše částek vydavatelů bulvárních časopisů vynakládaných na reklamu a jím požadované, resp. posléze přiznané výše náhrady nemajetkové újmy, hodnotit jako odůvodněnou a racionální.“¹³²

Ústavní soud také v tomto rozhodnutí kritizuje Nejvyšší soud, který se dovoláním odmítl zabývat pro nepřipustnost a to pouze „se stručným (!) odůvodněním podle § 243c odst. 2 o.s.ř. “Podle Ústavního soudu tak Nejvyšší soud „pochybil, když odmítl využít dané příležitosti k přijetí zásadního sjednocujícího názoru či k formulaci právních závěrů k uvedeným otázkám, tj. k vymezení kritérií pro stanovení přiměřené výše relativní náhrady ve sporech o ochranu osobnosti v relaci k závažnosti a intenzitě zásahu do osobnostních práv a míře zavinění takového zásahu, což by, vzhledem k nejednotnosti, ba koncepční neujasněnosti judikatury obecných soudů, bylo nepochybně žádoucí“¹³³

¹³¹ Nález Ústavního soudu ze dne 6. března 2012, sp.zn. ÚS 1586/09, s. 9.

¹³² Tamtéž, s. 3

¹³³ Tamtéž, s. 16

Ústavní soud vyhověl stížnosti stěžovatele a daná rozhodnutí soudů nižší instance zrušil s tím, že nedostály své povinnosti poskytovat ochranu základním právům stěžovatele.

„Je pochopitelné, že v českém právním prostředí se výše těchto náhrad nemůže blížit náhradám přiznávaným z titulu právního institutu punitive damages (či obdobnému institutu exemplary damages) aplikovaného v anglo-americkém prostředí v rámci tort law, kde jsou v obdobných případech ukládána plnění i v řádu desítek či stovek milionů dolarů jako soukromá sankce žalovanému a současně vysoká odměna úspěšnému žalobci, který se nebál podstoupit riziko a nepříjemnosti spojené s vedením sporu, a přispěl tak k uplatnění prevenční funkce práva a čistotě veřejného života, za což mu náleží vysoká odměna navíc.“¹³⁴ Bohužel Ústavní soud neuvedl, proč je tento fakt (kromě rozdílné ekonomické síly subjektů a rozdílů mezi ekonomikami a výšemi průměrných platů) pochopitelný.

Je zřejmé, že v problematice finančních náhrad za škodu na lidské důstojnosti v České republice neexistuje sjednocující judikatura a žalobce, i při znalosti současné judikatury a všech právních norem, nemůže nijak předvídat, jakým způsobem se jeho konkrétní případ bude vyvíjet. Dokud nedojde ke sjednocení judikatury u soudů všech instancí, bude tato oblast stále plná nejistot a neuspokojivých výsledků, které nebudou motivovat obvyklé viníky (často bulvární časopisy) k zlepšení etického standardu a k dodržování lidské důstojnosti lidí, o kterých budou zveřejňovat informace. Tato situace může vést i k devalvaci vnímání lidské důstojnosti v očích široké veřejnosti a budování jisté tolerance k jejímu porušování, což nepochybně není žádoucí směr vývoje.

Na výše uvedených třech vybraných problémech jsem se pokusila alespoň velmi stručně nastínit složitost vymezení a ochrany lidské důstojnosti, možnosti jejího alternativního chápání a zároveň i rizika nedostatečně důsledného normativního zakotvení, resp. nedostatečně důsledné aplikace práva jako takové.

Ve zmíněném příkladu z trestněprávní oblasti je stěžejním problémem obecně přetrvávající nedostatečný akcent k lidské důstojnosti či cti k člověku jako takovému.

¹³⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 6. března 2012, sp.zn. ÚS 1586/09, s. 12.

V případě potratů je problém o to složitější, že proti sobě stojí dva v zásadě rozumné interpretační protipóly, mezi nimiž je nutno hledat přiměřené řešení pomocí zásady proporcionality i jiných interpretačních metod.

V případě občanskoprávní reflexe lidské důstojnosti popsané výše se jedná částečně o kombinaci obou těchto prvků, tj. na jedné straně částečná arbitrárnost optimálního řešení, na straně druhé pak zřejmá pochybení veřejné moci, k jejich eliminaci však patřičná veřejněmocenská vůle a důsledné prosazování zásady materiálního právního státu chybí.¹³⁵

Zatímco problematika vězenství má tak poměrně jasně identifikovatelné nedostatky i „viníky a jejich oběti“ a tím i způsoby řešení, jejichž realizace je závislá mnohem spíše na ekonomických možnostech státu a politické vůli než na potřebě filozoficko-právní argumentace, v případě potratů jde naopak mnohem více o hledání pravdy, a tím vlastně i řešení, kterého bychom pomocí právního řádu měli dosahovat.

6. ZÁVĚR

Úvodem první kapitoly jsem se pokusila vymezit pojem lidské důstojnosti. Jak již bylo řečeno dotýká se v podstatě všech forem lidské činnosti. I přesto že došlo z hlediska normotvorby k dlouhodobému vývoji systému mezinárodního i národního, k začlenění legální definice toho pojmu zatím stále nedošlo. Zřejmě zejména proto, že i přesto, že se jí velmi často na podporu svých tvrzení budeme dovolávat v celé řadě problematických okruhů, kterými jsem se zabývala v poslední kapitole, bude vytvoření její definice velmi složité a nejednotné.

Lidská důstojnost je frekventovaný pojem v řadě společenských oborů, z hlediska mého zájmu pak především ve vztahu k legislativě. V úvodní části práce jsem ve stručnosti shrnula jak bylo a jak je na tento pojem nahlíženo a jakým způsobem a za jakých historických podmínek se stal součástí významných

¹³⁵ BLAHOŽ, Josef. *Sjednocující se Evropa a lidská a občanská práva*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2005. 259s. ISBN 80-7357-073-4.

mezinárodních i regionálních dokumentů, které zásadním způsobem ovlivnily a ovlivňují legislativní tvorbu na celém světě. I přesto že došlo z hlediska normotvorby k dlouhodobému vývoji systému mezinárodního i národního, k začlenění legální definice toho pojmu zatím stále nedošlo. I když pojem lidské důstojnosti se stává součástí legislativních norem jeho definice není dořešena a nebyla diskutována a řešena ani při vzniku základních mezinárodních dokumentů.

Dle mého názoru je tomu tak proto, že se jí velmi často dovoláváme až na podporu svých tvrzení v celé řadě problematických okruhů, kterými jsem se zabývala v poslední kapitole, jelikož jinak je pro nás „jakousi samozřejmostí.“ Je zřejmé, že vytvoření definice není jednoduché a je otázkou zda li je vůbec řešitelné. V tomto smyslu za výstižný považuji názor doc. Klímy, který praví: *„Důstojnost člověka má subjektivní i objektivní povahu, čili představu o tom, co je nebo není důstojné, nebo co je ctí či dobrou pověstí, může mít odlišnou představu sám určitý člověk, jiná osoba či veřejné mínění. Objektivizace tohoto práva je v konkrétní situaci na rozhodnutí „nezávislého a nestranného soudu.“*

V druhé části práce jsou shrnuty hlavní dosažené poznatky sumarizující hlavní problémové okruhy zkoumané materie v současném ústavním systému ČR.

Nutno především zdůraznit, že současné zakotvení lidské důstojnosti v našem ústavním systému koresponduje s jeho podobou v jiných demokratických státech. Je zde patrný jistý vliv německé konstitucionalistky, což se manifestuje rovněž především v judikatuře. Lidská důstojnost náleží nesporně mezi nejvýznamnější hodnoty Listinou základních práv a svobod chráněné, což judikatura potvrdila a navíc spojila s absolutně rigidní množinou tvořenou materiálním ohniskem ústavnosti, do něhož je lidská důstojnost řazena. Normativní zakotvení tak ve spojení s judikaturou poskytuje na ústavní úrovni dostatečný základ pro prosazování této vrcholné ústavní hodnoty do našeho právního řádu.

Poněkud zdrženlivější je již aplikace tohoto imperativu ve vztahu k jednoduchému právu, kdy ústavní soud prokazuje v některých oblastech spíše zdrženlivý přístup a plně nevyužívá svých právních závěrů k derogačnímu postupu či řešení jednotlivých deficitů v jednoduchém právu z hlediska jeho nedostatečné saturace tímto principem. Jak jsem již zmínila, Ústavní soud doktrínu lidské důstojnosti sice rozvinul v inspiraci německou judikaturou a doktrínou, na druhé straně však je jeho judikatura v této oblasti o mnoho skromnější a zůstává bez

zřejmého odůvodnění prozatím částečně v pozadí oproti některé jiné jeho judiciální produkci.

To má za následek rovněž tu skutečnost, že v oblasti jednoduchého práva zůstávají velké disproporce v rozsahu, v němž je lidská důstojnost reflektována. Deficit je této oblasti patrný zejména v rovině trestněprávní, a to obzvláště v oblasti výkonu vazby a trestu odnětí svobody, a to ani ne tolik v samotné normativní úpravě jako v nedostatečném akcentu na její aplikaci. Bylo by nesporně vhodné, aby právě v této oblasti došlo ještě k důslednějšimu vymáhání přímého působení těchto kautel pomocí judikatury Ústavního soudu.

Nadstátní prameny české ústavnosti v základních intencích Listinu doplňují, což platí opět především o judiciální úrovni, in concreto o judikatuře Evropského soudu pro lidská práva, která je bohatá právě v již zmíněné oblasti vězeňské problematiky. To je mimořádně významné zejména pro tranzitní demokracii, mezi které dle mého názoru ČR neustále ještě patří, neboť právě zde je vždy vyšší riziko nadměrné hypertrofie státní autority.

7. RESUMÉ

Main subject of this thesis is human dignity. This theme was chosen because of its high importance in forming life experience of each individual and because it is touching the main aspect of constitutional law. The role of human dignity is also paramount in newly formed democracies, because it aids in forming the legal framework and acts as a basis for comparing the compatibility of all laws and ordinances against democratic principles.

Other reason for this thesis, no less important, is the fact that human dignity is currently one of the most discussed topics, one that touches almost all parts of the human experience. Even though these discussions are often held in different branches of the academia, only rarely is one definition applicable in other branches and complete agreement is almost never found.

Basic method of this thesis is analysis, not only of the concept of human dignity, but also but also the analysis of problematic parts of current legal regulations and enactment, which then points to possible changes and alterations. Because the

subject of this thesis is so extensive, main focus will be on constitutional dimension of human dignity in the Czech republic.

During the preparation of sources for this thesis it became obvious that implementation of the concept of human dignity into the legal framework in Czech republic is corresponding with the implementation in other democratic states, mainly with German implementation. Human dignity in Czech republic as a concept is fully recognized as one of the main binding ideas that is protected by the Declaration of Basic Rights and Freedoms and it is also possible to find this protection in judicial decisions of the Constitutional court. Thanks to these foundations, the constitutional protection of human dignity is sufficiently guaranteed.

Slightly different situation arises in many cases of the simple law and judicial decisions, when it is possible to witness more restrained approach than is usual in other democracies, mainly in comparison with German courts.

Because of this restraint some cases arise where human dignity is put in the back seat. Most of these deficiencies can be found in criminal cases, mainly concerning imprisonment and remand. It is not the case of a deficiency in the law, but more of a deficiency in how the basic concept of human dignity is applied. This area therefore remains wide open for the Constitutional court to set in its rulings strict and clear rules to enforce observance of the ideas of human dignity.

The Declaration of Basic Rights and Freedoms is complemented in supranational level mainly by the rulings of European Court for Human Rights, especially in the aforementioned area of imprisonment and remand. This supplementation is important in the case of Czech republic because it is by many still viewed as newly formed democracy and the risk of hypertrophy of the state apparatus is still very much present.

On the whole the protection of human dignity in the laws of Czech republic is protected on a very high level, both as the overall concept, protected by the Constitution and also in the framework of individual laws and ordinances. Now it is necessary for this concept to find it's way in the decision process of the courts of all levels and into the state administration.

8. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Knižní literatura

ADAMUS, Vladimír, ed. *Mezinárodní dokumenty o lidských právech: anglicky a česky*. Praha: Linde, 2000. 495 s. ISBN 80-7201-221-5.

BLAHOŽ, Josef. *Sjednocující se Evropa a lidská a občanská práva*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2005. 259 s. ISBN 80-7357-073-4.

ČESKO. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. xxv, 906 s. Kodex. ISBN 978-80-7357-750-6.

ČERNÁ, D. *Standard lidských práv v Evropě: srovnání Úmluvy o ochraně lidských práv základních svobod a Listiny základních práv Evropské unie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2009. 161 s. Prameny a nové proudy právní vědy, no. 43. ISBN 978-80-87146-21-7.

DAVID, Roman, ed. *Práva dítěte: Úmluva o právech dítěte a její charakteristika, mezinárodní ochrana práv dítěte a některé další dokumenty, rodina a základy rodinného práva*. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999. 175 s. ISBN 80-7182-076-8.

Evropská úmluva o lidských právech. Praha: Dokumentační a informační středisko Rady Evropy, 2002. 48 s. ISBN 80-239-1281-X.

EVROPSKÁ UNIE. *Ústavy států Evropské unie. Díl druhý, Ústavní texty České republiky, Estonska, Kypru, Litvy, Lotyšska, Maďarska, Malty, Polska, Slovenska a Slovinska*. Praha: Linde, 2005. 335 s. ISBN 80-7201-556-7.

EVROPSKÁ UNIE. *Ústavy států Evropské unie. Díl první, Ústavní texty Belgie, Dánska, Finska, Francie, Irsko, Itálie, Lucemburska, Německo, Nizozemí, Portugalska, Rakousko, Řecko, Španělsko, Švédsko a Velké Británie*. 2. vyd. Praha: Linde, 2004. 795 s. ISBN 80-7201-466-8.

FLÁDROVÁ, Zdeňka. *Sebepojetí a lidská důstojnost z pohledu osob bez přístřeší*. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně. Katedra sociálních studií, Brno 2009, 103 s.

FLEGL, Vladimír, ed. *Významné mezinárodní dokumenty k ochraně lidských práv*. Vyd. 1. Praha: C.H.Beck, 1998. xii, 325 s. Beckova skripta. ISBN 80-7179-204-7.

FOUCAULT, Michel. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. (z francouzského originálu přeložil Čestmír Pelikán). Praha: Dauphin, 2000. 319 s.

Das Grundgesetz. Goldmans gelbe Taschenbücher, Band 666, Wilhelm Goldmann Verlag, München 1969.

JELÍNEK, Jiří. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 1. vyd. Praha: Linde, 2009, 541 s. ISBN 978-80-87212-24-0.

KANT, Immanuel. *Základy metafyziky mravů*. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1976. 140 s.

KLÍMA, Karel. *Ústavní právo, 2. rozšířené vydání*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004. 816 s. ISBN 80-86473-90-2.

KLÍMA, Karel a kol. *Komentář k Ústavě a Listině. 2., rozš. vyd.* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. 2 sv. 1441 s. ISBN 978-80-7380-140-3.

KREJČÍ, Oskar. *Lidská práva*. Praha: Profesional Publishing, 1. vyd, 2011. 176 s. ISBN 978-80-7431-056-0.

Respektování lidské důstojnosti: příručka pro odbornou výuku, výchovu a výcvik studentů lékařských, zdravotnických a zdravotně-sociálních oborů = Educating for Dignity, A Multi-disciplinary Workbook. Dignity and Older Europeans. Přeložila Lucie Kellnerová-Kalvachová a Linda Kalvachová. Praha: Cesta domů, 2003. 68 s.

Mezinárodní dokumenty o lidských právech a humanitárních otázkách. Melantrich, Praha 1989. 94 s.

MIKULE Vladimír, SLÁDEČEK Vladimír. *Listina základních práv a svobod a její osudy. Teoretické problémy práva na prahu 21. století.* Ed. A. Gerloch. Univerzita Karlova v Praze. Nakladatelství Karolinum, 236 s. ISBN 80-246-0415-9.

MUSILOVÁ, Mária. *Lidská důstojnost a umírání*. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně. Lékařská fakulta, katedra ošetrovatelství, 2008, 88 s. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/176628/lf_b/.

NOVOTNÝ, Oto. *O trestu a vězeňství: studie o funkcích trestu v soudobé naší společnosti*. Vyd. 2. Praha: Academia, 1969. 250 s.

PICO DELLA MIRANDOLA, Giovanni. *O důstojnosti člověka*. Praha: OIKOYMENH, 2005. 136 s. Knihovna renesančního myšlení; 2. 136 s. ISBN 80-7298-164-1.

POPOVIČOVÁ, Darina. *Ochrana lidské důstojnosti osob zbavených svobody*. Rigorózní práce. Masarykova univerzita. Právnická fakulta. Katedra právní teorie. Brno, 2009. 146 s. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/61366/pravf_r/RIGOROZNI_PRACE_Popovicova.txt.

PROKOP, Martin. *Tisková oprava nepravdivých údajů a ochrana dobrého jména, aneb, Nenechejte si nic líbit*. Brno: Ekologický právní servis, 2000. 22 s. ISBN 80-902570-1-1.

ROTTER, Hans. *Důstojnost lidského života: (základní otázky lékařské etiky)*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad Cesty, sv. 5, 1999. 107 s. ISBN 80-7021-302-7.

SIGNER, Peter. *Osvobození zvířat*. Praha: Práh, 2001. 262 s. ISBN 80-7252-042-3.

Úmluva o právech osob se zdravotním postižením a Opční protokol = Convention on the rights of persons with disabilities and optional protocol. Vyd. 1. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2011. 73 s. ISBN 978-80-7421-037-2.

Úmluva o lidských právech a biomedicíně: úmluva na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny: série Evropských úmluv- č. 164, Oviedo, 4. IV. 1997, O zákazu klonování lidských bytostí: dodatkový protokol k Úmluvě na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny: série Evropských úmluv – č. 168, Paříž, 12.1.1998. Praha: Ministerstvo zdravotnictví ČR, 2000. 72 s. ISBN 80-85047-26-8.

Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání. Ostrava: Aries, 1993. 64 s. Světové dokumenty, sv. 6.

Úmluvy k ochraně práv dětí. Praha: Dokumentační a informační středisko Rady Evropy, 2003. 64 s. ISBN 80-239-2130-4.

Ústava Československé socialistické republiky. Státní pedagogické nakladatelství, Praha. 1960. 76 s.

WEYR, F.. *Ústava Československé republiky*. Československá vlastivěda, díl V. Stát, Sfinx Bohumil Janda, Praha. 1931. 708 s.

Za svobodu. Do nové Československé republiky. Nákladem Dělnické akademie v Praze, Praha .1945. 138 s.

ZIMEK, Josef. *Ústavnost a český ústavní vývoj*. 4., nezměn. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010. 179 s. Edice učebnic PrF MU; č. 452. ISBN 978-80-210-5255-0.

ZMEŠKAL, Ondřej. *Důstojnost jako pojem právní ochrany*. Masarykova univerzita v Brně. Právnická fakulta, katedra občanského práva. Brno 2006/2007, s 68.
Dostupné z: http://is.muni.cz/th/77187/pravf_m/Diplomova_prace_-_Ondrej_Zmeskal.pdf

Časopisecká literatura

AULICKÝ, Petr. Historicky komparativní náhled na některé trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti. *Státní zastupitelství*. 2010, č. 1.

BARTOŠ, Jiří. K základům současných právních sporů o lidskou důstojnost. *Teologické texty*. 2009, roč. 20, č. 3. ISSN 0862-6944.

KALVACH, Zdeněk. Důstojnost, smysluplnost a jejich aktivní podpora v dlouhodobé péči. *Sociální práce*. 2009, roč. 10, č. 5.

KADEČKA, Stanislav. *České vězeňství a Evropská vězeňská pravidla*. Správní právo, 2001, č. 1

MATA, María Christina. Lidské tváře v sítích- Boj na obranu důstojnosti v době sdělovacích prostředků. *Dialog- Evropa XXI*. 1994, roč. 5, č. 4.

POPOVIČOVÁ, Darina. Lidská důstojnost jako filosoficko-právní pojem. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2009, roč. 17, č. 3. ISSN 1210-9126.

REPÍK, Bohumil. Ochrana lidské důstojnosti v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva (se zvláštním zřetelem k ochraně před policejním násilím). *Trestněprávní revue*, 2004, roč. 3, č. 10. ISSN 1213-5313.

Rozsudek ESLP. Hénaf proti Francii. *Přehled rozsudků ESLP*, 2004, č.1.

SCHEU, Hafale Christian. Všeobecná deklarace lidských práv ve světle vývoje mezinárodního práva. *Mezinárodní politika*. 2008, roč. 32, č. 12.

STRASSER, M. Obraz člověka v současné diskuzi o lidských právech. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 1999, č. 7.

ŠRAJER, Jindřich. *Lidská důstojnost a sociální práce*. Sociální práce, 2006, č. 2.
ŠTURMA, Pavel. Nedotknutelnost osobnosti podle Evropské úmluvy o lidských právech. *Právník*. 1992, roč. 131, č. 7. ISSN 0231-6625.

TRATAR, Boštjan. Lidská důstojnost jako projev svobody v oblasti soukromého práva. *Právník*. 2008, roč. 147, č. 4. ISSN 0231-6625.

Výňatky z mezinárodního a českého kodexu sociálních pracovníků. *Sociální práce*, 2007, č. 4. ISSN 1213-6204.

Judikatura

Nález Ústavního soudu ze dne 14.10.2004, sp.zn. ÚS 412/04

Nález Ústavního soudu ze dne 6. března 2012, sp.zn. ÚS 1586/09

Nález Ústavního soudu ze dne 6. března 2012, sp.zn. ÚS 1586/09

Nález Ústavního soudu ze dne 8. května 2008, sp.zn. ÚS 1/08

Nález Ústavního soudu ze dne 23. dubna 2008, sp.zn. ÚS 2/08

Nález Ústavního soudu ze dne 11. listopadu 2005, sp.zn. ÚS 453/03

Nález Ústavního soudu ze dne 30. března 2010, sp.zn. ÚS 2/10

Právní předpisy

Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 169/1991 Sb., Federální ministerstvo zahraničních věcí sděluje, že dne 16. prosince 1966 byl v New Yorku přijat Opční protokol k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech.

Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., jímž se přijímá Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod ve znění protokolů č. 3, 5 a 8.

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb. o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Ústava České republiky 1/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

Ústavní zákon č.23/1991 Sb.

Vyhláška 109/1994 Sb., kterou se vydává řád o výkonu vazby.

Vyhláška 345/1999 Sb., kterou se vydává řád o výkonu trestu odnětí svobody.

Vyhláška ministerstva zahraničních věcí č. 62/1987 Sb. o Úmluvě o odstranění všech forem diskriminace žen.

Vyhláška ministerstva zahraničních věcí č. 95/1974 Sb. o Mezinárodní úmluvě o odstranění všech forem rasové diskriminace.

Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 30/1947 Sb., o chartě Spojených národů a statutu Mezinárodního soudního dvora.

Zákon č. 121/1920 Sb. ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky. Portál Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR.

Zákon č. 169/1999 Sb., zákon o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, § 28 odst. 1 písm c).

Zákon č. 218/2003 Sb., zákon o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 159.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství.

Vyhláškou č. 75/1986 Sb. ve znění vyhlášky č. 467/1992 Sb.

Internetové zdroje

Databáze rozhodnutí Ústavního soudu NALUS

Dostupné z: http://is.muni.cz/th/231112/fss_m/diplomova_prace.pdf

Dostupné z: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CCPR.aspx>

Dostupné z: <http://www.planet-schule.de/wissenspool/grundgesetz/inhalt/sendung-gg-19-19-gute-gruende-fuer-die-demokratie/hintergrund-artikel-1.html>

Dostupné z: <http://www.planetschule.de/wissenspool/grundgesetz/inhalt/sendung-gg-19-19-gute-gruende-fuer-die-demokratie/hintergrund-artikel-1.html>

Dostupné z: http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=224105&tab=2
EPRAVO.CZ. *Práva odsouzených*. [citováno dne 20.2.2009]. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/prava-odsouzenych-12189.html>

GA/RES/41/120, 10th December 1986, Setting international standards in the field of human rights. Dostupné na <http://www.un.org/depts/dhl/resguide/r41.htm>
Institut Historica Institute. John Humphrey. From the Heritage Minutes Collection. Dostupné z: <https://www.historica-dominion.ca/content/heritage-minutes/john-humphrey>

McCRUDEN, CHristopher. *Human dignity and the judicial interpretation of human rights*. Dostupné z: <http://iilj.org/courses/2008IILJColloquium.asp>, s. 4

NORDENFELT, Lennart. *The Varieties of Dignity*. Health Care Analysis, Volume 12, Number 2 (2004), 69-81, DOI: 10.1023/B:HCAN.0000041183.78435.4b. Dostupné z: <http://www.researchgate.net/publication/8228635> The varieties of dignity

Právní informační systém ASPI

Právní informační systém Beck-online

POBUCKÝ, M.. *Srovnání německé (výmarské) ústavy a československé z 1. republiky*. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/srovnani-nemecke-vymarske-ustavy-a-ceskoslovenske-z-1-republiky-65141.html>

SAMBOAN, Cristine. *The relation between dignity at work and law – between reality and the need of reassessment*. Dostupné z: <http://conferinta.info/?p=603>

WETZ, Franz Josef. *Die Würde des Menschen: Untastbar?* Dostupné z:
<http://mail.nibis.ni.schule.de/nli1/rechtsx/nlpb/pdf/PolBildung/menschenwurde.pdf>